

Frauen, ordnet euch unter! (Hai Isteri-isteri, Tunduklah!)

Dalam dunia evangelikal berbahasa Inggeris – merentasi semua denominasi – sekurang-kurangnya sebuah buku baharu diterbitkan setiap bulan tentang persoalan jantina dan semua topik yang berkaitan dengannya: gender, transgender, perkahwinan, keluarga, pengguguran, penderaan, keganasan rumah tangga dalam perkahwinan Kristian dan sebagainya. Di Jerman kekerapannya lebih rendah; orang sudah selesa dengan status quo. Mungkin hanya tiga buku setahun yang membincangkan tema ini.

Beberapa gelombang bergelora sedang melanda dunia Kristian, dan itu sudah cukup menjadi sebab untuk menghadapi persoalan-persoalan ini semula dalam setiap generasi, serta memahami semula – bagi diri sendiri, bagi perkahwinan dan gereja sendiri – bagaimana kita patut dan boleh menghidupi hubungan antara jantina. Orang Kristian berpedoman kepada Yesus dan para rasul, dan dengan demikian kepada Alkitab.

Seperti yang diketahui umum, ramai orang Kristian konservatif secara keseluruhannya memahami hubungan antara jantina sedemikian rupa sehingga Adam, dan bersamanya setiap lelaki, mempunyai peranan kepimpinan yang lebih tinggi dan lebih bertanggungjawab terhadap Hawa dan terhadap wanita secara umum. Oleh itu wanita tunduk dan tidak memegang jawatan dalam gereja, atau hanya sedikit sahaja. Dia tidak berkhotbah dan tidak mengajar. Itulah ajaran sejarah gereja – bukan ajaran abad pertama dan kedua, tetapi ajaran yang bermula dari situ hingga beberapa dekad yang lalu. Dan ramai yang menganggap inilah kebenaran ilahi, ajaran dan amalan hidup yang betul. Motivasinya ialah kesetiaan kepada Alkitab, tidak syak lagi. Hanya apabila dominasi lelaki ini dipersoalkan secara asas, barulah pola-pola pemikiran yang sebelumnya tidak disedari mula tersingkap.

Di Amerika Syarikat, pandangan ini dipegang oleh gerakan-gerakan yang lebih baharu seperti T4G dan Gospel Coalition, dan paling kuat oleh Southern Baptists (The Danvers Statement). Grudem, Moore, Piper, Schreiner, Köstenberger, DeYoung, Keller, Carson, Storms, MacArthur dan Strauch ialah tokoh-tokoh terkenal yang memperjuangkan pandangan ini – yang pada pendapat saya salah sama sekali. Saya sendiri lama memegang dan mengajar pandangan ini, dan saya menghargai kebanyakan saudara yang disebutkan itu serta karya-karya eksegesis mereka. Perselisihan pendapat itu berkaitan dengan tema lelaki-wanita ini (dan dengan Calvinisme yang mereka pegang, yang tidak relevan di sini).

Di Jerman, beberapa inisiatif dan penerbit merasa terpacu untuk mengikuti pemimpin-pemimpin ini, menyegarkan semula tesis-tesis ini dan memasarkannya sebagai kebenaran alkitabiah. Saya menyebut di sini beberapa daripadanya, yang “kesetiaan kepada Alkitab”nya saya sendiri pegang dengan cara yang sama dalam kebanyakan perkara, tetapi tidak dalam tema lelaki-wanita ini: E21, EBTC, penerbit 3L, penerbit CLV, penerbit CSV, CV Dillenburger, Betanien dan sebagainya, perhimpunan Brethren Eksklusif dan Brethren Bebas, gereja-gereja berlatarbelakangkan orang Jerman dari Rusia, sebahagiannya juga FeG dan EFG, serta semua gereja yang tersenarai di KFG.org.

Dokumen ini mengandungi dua bab daripada buku tulisan Terran Williams dari Afrika Selatan, “How God Sees Women: The End of Patriarchy”. Beliau sendiri ialah pastor sebuah gereja besar dan sehingga beberapa waktu dahulu memegang pandangan komplementarian, iaitu penundukan hierarki wanita – walaupun dalam bentuk yang sederhana – dan mengikuti saudara-saudara Amerika yang disebutkan di atas. Sehingga beliau sekali lagi meneliti teks-teks Alkitab dengan teliti dan terpaksa menolak pandangan itu sepenuhnya. Pengalaman saya pun serupa, malah hampir sama. Daripada itu lahirlah

sebuah buku yang sekali lagi membuka mata dan dengan mudah menyangkal pandangan patriarki dan komplementarian ini.

Hans-Jörg Ronsdorf, April 2022, dilengkapi pada Oktober 2026

Seluruh buku ini kini tersedia dalam bahasa Jerman

Terran Williams: Wie Gott Frauen sieht. Biblische Perspektiven jenseits von Macht und Tradition (Bagaimana Allah Memandang Wanita. Perspektif Alkitabiah di Sebalik Kuasa dan Tradisi). Kirche für Alle, 2026.

Buku kulit lembut, 18,80 € (ISBN 978-3-9826027-8-3): <https://www.amazon.de/dp/3982602785>

eBook Kindle, 9,80 €: <https://www.amazon.de/dp/B0HDPLZJ3C>

Maklumat lanjut tentang buku ini: <https://www.hans-joerg-ronsdorf.de>

Dua bab berikut – bab 8 “Hai Isteri-isteri, Tunduklah” dan bab 9 “Allah yang Menyesuaikan Diri” – ialah teks edisi Jerman ini.

8

Hai Isteri-isteri, Tunduklah

“Pasangan suami isteri tidak berada dalam hubungan hierarki antara satu sama lain, dan mereka juga bukan unit-unit autonomi yang terpisah, yang masing-masing melakukan apa yang disukainya. Sebaliknya, perkahwinan ialah hubungan saling tunduk.” Richard Hays¹

“Kita mesti menyediakan anak-anak perempuan kita untuk suatu hari nanti tunduk kepada suami mereka.” Apabila baru-baru ini saya mendengar seorang ibu berkata demikian kepada isteri saya, hal itu benar-benar membuat saya berfikir panjang. Patutkah saya benar-benar mengajar anak perempuan saya, Ivy, supaya suatu hari nanti tunduk kepada suaminya? Topik kepimpinan–ketundukan dalam perkahwinan sendiri sudah cukup peribadi. Tetapi apabila saya terpaksa memikirkan pelajaran apa tentang perkahwinan yang patut saya sampaikan kepada anak-anak saya, saya berasa lebih bertanggungjawab lagi untuk mengajar apa yang betul.

Komplementarianisme Satu Titik

Hanya ketika membuat kajian untuk bab ini dan bab berikutnya barulah saya akhirnya dan sepenuhnya meninggalkan gagasan bahawa cita-cita Allah bagi semua perkahwinan merangkumi walau bentuk autoriti dan ketundukan yang paling lembut sekalipun antara suami dan isteri. Berdasarkan apa yang saya baca dalam Efesus 5, lama saya berfikir bahawa kepimpinan suami yang penuh pengorbanan terhadap isterinya sepatutnya mencerminkan kepimpinan Kristus yang penuh pengorbanan terhadap gereja-Nya.

Komplementarianisme satu titik berpendapat bahawa wanita boleh memimpin lelaki dalam gereja dan masyarakat, sementara isteri harus mengamalkan sejenis ketundukan sehalu kepada suami mereka.² Dengan itu ia berbeza daripada *komplementarianisme dua titik*, yang menuntut ketundukan wanita dalam perkahwinan dan dalam gereja. Menariknya, ramai ahli teologi dan gereja di seluruh dunia memegang komplementarianisme satu titik.³

Saya dapat membayangkan bahawa ramai penganut komplementarianisme dua titik yang membaca buku ini akan diyakinkan untuk meninggalkan pengecualian wanita daripada kepimpinan gereja, tetapi mungkin masih berpegang pada sejenis autoriti–ketundukan dalam perkahwinan. Oleh sebab saya sendiri memegang pendirian ini selama beberapa tahun, saya dapat memahaminya dengan baik.

Apabila kajian saya yang semakin mendalam tentang Efesus 5 mendorong saya untuk turut meninggalkan komplementarianisme satu titik, menariknya hal itu tidak membawa perubahan besar dalam perkahwinan saya. Seperti yang akan saya jelaskan nanti, saya menyedari bahawa dalam perkahwinan saya, saya sebenarnya sudah lebih kurang seorang mutualis. Sebab jika pengalaman perkahwinan saya selama hampir dua dekad mengajar saya sesuatu, inilah dia: Perkahwinan yang setara jauh lebih diidamkan daripada perkahwinan di mana satu pihak memimpin dan pihak yang lain mengikut. Dan ini walaupun ada begitu banyak slogan indah tentang perkahwinan “Kristian” yang sering saya dan orang lain khutbahkan, seperti: “Dia (suami) berkorban, dia (isteri) akur; dia memimpin, dia mengikut; dia mencetuskan, dia meneguhkan.”⁴

Walaupun Yesus langsung tidak menyebut tentang peranan kepimpinan suami terhadap isterinya,⁵ Paulus nampaknya banyak berkata tentang hal itu, terutamanya dalam Efesus 5, teks yang menjadi tumpuan utama bab ini. Yang dimaksudkan ialah ayat-ayat berikut (LUT – Luther, terjemahan Alkitab Jerman):

21 Tunduklah seorang kepada yang lain dalam takut akan Kristus.

22 Hai isteri-isteri, tunduklah kepada suaminya seperti kepada Tuhan. 23 Sebab suami ialah kepala isteri, sama seperti Kristus ialah kepala jemaat – Dia telah menyelamatkannya sebagai tubuh-Nya. 24 Tetapi sebagaimana jemaat tunduk kepada Kristus, demikian juga isteri-isteri hendaklah tunduk kepada suami mereka dalam segala hal. 25 Hai suami-suami, kasihilah isterimu, sama seperti Kristus telah

mengasihi jemaat dan telah menyerahkan diri-Nya baginya, 26 untuk menguduskannya. Dia telah menyucikannya dengan permandian air dalam firman, 27 supaya Dia menyediakan bagi diri-Nya jemaat yang mulia, tanpa noda atau kedut atau sebarang yang seumpamanya, tetapi yang kudus dan tidak bercela. 28 Demikian juga suami-suami hendaklah mengasihi isteri mereka seperti tubuh mereka sendiri. Sesiapa yang mengasihi isterinya, mengasihi dirinya sendiri. 29 Sebab tidak seorang pun pernah membenci tubuhnya sendiri; tetapi dia memberinya makan dan merawatnya, sama seperti Kristus terhadap jemaat. 30 Sebab kita ialah anggota tubuh-Nya. 31 “Sebab itu seorang lelaki akan meninggalkan ayah dan ibunya dan bersatu dengan isterinya, dan keduanya akan menjadi satu daging” 32 Rahsia ini besar; tetapi aku menerapkannya kepada Kristus dan jemaat. 33 Sebab itu kamu juga: Hendaklah setiap orang mengasihi isterinya seperti dirinya sendiri; tetapi hendaklah isteri menghormati suaminya.

Ketika saya bergelut dengan bab ini, saya teringat satu ayat daripada C. S. Lewis: “Ramai ... mendapati bahawa hati mereka tanpa disedari menyanyi ketika mereka mengusahakan sebuah teks teologi yang sukar dengan paip di mulut dan pensel di tangan.” Efesus 5 ialah teks sukar seperti itu, padat dengan teologi, yang telah saya geluti selama bertahun-tahun. Ada tiga sebab mengapa saya bergelut dengannya dengan begitu mendalam.

Sebab pertama ialah: Hubungan duniawi saya yang paling penting ialah hubungan saya dengan isteri saya. Saya mahu mematuhi firman Allah dan menerapkan hikmat Allah dalam perkahwinan saya, dan petikan ini ialah salah satu teks Alkitab yang paling penting tentang perkahwinan, jadi saya mahu memahaminya dengan betul.

Sebab kedua ialah: Bacaan petikan ini yang mengatakan bahawa “suami memimpin dan isteri mengikut” bercanggah dengan pengalaman dan pemerhatian budaya saya sendiri. Izinkan saya menjelaskannya dengan lebih lanjut: Saya berkahwin dengan seorang wanita yang sama berpendidikan dan sama berkebolehan seperti saya – malah dalam banyak hal lebih lagi. Dia lebih pandai mengurus kewangan daripada saya dan pada masa ini berpendapatan lebih tinggi daripada saya; dia lebih dapat menilai keperluan emosi dan praktikal anak-anak kami daripada saya; dan secara semula jadi dia lebih pandai memimpin kumpulan orang daripada saya. Selain itu, Allah nampaknya berbicara kepadanya tentang keluarga dan pelayanan kami sama banyak seperti kepada saya. Jika saya menuntut peranan kepimpinan saya ke atasnya, hal itu bagi saya bukan sahaja kelihatan sewenang-wenangnya, tetapi juga mencederakan hubungan kami dan kebolehannya. Jika saya jujur, bekerjasama dengannya *sebagai rakan kongsi yang setara* kelihatan jauh lebih baik bagi saya daripada menawarkan kepimpinan saya kepadanya.

Sebab ketiga mengapa saya bergelut dengan petikan ini ialah: Malah pengulas Alkitab yang cemerlang pun sampai kepada kesimpulan yang berbeza tentang maksudnya, dan para pastor sampai kepada kesimpulan yang berbeza tentang penerapan keyakinan mereka kepada sesebuah perkahwinan yang konkrit. Walaupun kata-katanya kelihatan begitu mudah pada bacaan pertama, apabila diteliti dengan lebih dekat Efesus 5 menimbulkan lebih banyak soalan daripada jawapan. Mari kita lihat beberapa ayat pertama sahaja: Mengapa Paulus memulakan huraian tentang hubungan suami isteri dengan ayat tentang saling tunduk? Apakah maksud “kepala”? Apakah maksud “tunduk”? Adakah perkataan “tunduk” dalam ayat 21 (“Tunduklah seorang kepada yang lain”), 22 (Isteri-isteri, tunduklah kepada suaminya) dan 24 (Jemaat tunduk kepada Kristus) masing-masing membawa makna yang sama? Dan apakah maksudnya secara konkrit bagi isteri untuk tunduk kepada suami mereka “dalam segala hal”?

Saya akan membicarakan soal-soal ini berdasarkan empat tafsiran – atau “pandangan” – yang berbeza. Oleh sebab tiga perempat daripada petikan dalam Efesus 5 ditujukan kepada suami, saya akan mentakrifkan setiap pandangan berdasarkan apa yang dituntut daripada seorang suami Kristian. Keempat-empat pandangan ini melihat suami sebagai pembuat keputusan (Pandangan 1), sebagai penentu keputusan muktamad (Pandangan 2), sebagai hamba kepada rakan kongsinya yang setara (Pandangan 3) dan sebagai *paterfamilias* yang ditebus (Pandangan 4).

Pandangan 1: Dalam keadaan biasa, suami ialah pembuat keputusan

Inilah pandangan Wayne Grudem. Beliau menulis bahawa dalam Efesus 5:21, dengan “Tunduklah seorang kepada yang lain”, Paulus tidak bermaksud bahawa semua orang Kristian harus tunduk kepada semua orang Kristian, tetapi hanya bahawa semua orang Kristian harus tunduk kepada mereka yang secara sah mempunyai autoriti atas mereka. Dengan kata lain: Ketundukan berlaku bagi isteri terhadap suami, tetapi pastinya tidak sebaliknya.

Beliau berkata bahawa “kepala” dalam “suami ialah kepala isteri” bermaksud “mempunyai autoriti atas”. Menurutny, Paulus mewajibkan suami-suami untuk mengambil alih kepimpinan atas isteri mereka, dan menasihati isteri-isteri supaya menerima kepimpinan itu. Apabila Paulus bercakap tentang suami yang menyerahkan nyawanya bagi isterinya, sebagaimana Yesus lakukan bagi jemaat, itu bermakna beliau menggesa seorang suami bukan sahaja untuk mengasihi isterinya, tetapi juga memimpinnnya dengan penuh kasih. Akhirnya, apabila Paulus memetik Kejadian 2:24, menurut Grudem, beliau mengasaskan autoriti suami atas isteri pada kisah pemerintahan Adam atas Hawa sebelum Kejatuhan.

Tentang kesan praktikal semua ini, Grudem menceritakan kepada kita bagaimana beliau melaksanakannya dalam perkahwinannya sendiri:

Dalam setiap keputusan, besar atau kecil, dan tidak kira sama ada kami bersetuju atau tidak, tanggungjawab untuk keputusan itu sentiasa terletak pada saya. (Saya bercakap di sini tentang keputusan yang melibatkan kami berdua, bukan keputusan individu yang kami buat masing-masing dalam bidang tanggungjawab peribadi kami.) Saya tidak bersetuju dengan pandangan bahawa kekepalaan suami hanya berperanan kira-kira sekali dalam sepuluh tahun, apabila suami dan isteri tidak dapat bersetuju. Pada pendapat saya, kekepalaan suami penting dalam setiap keputusan yang dibuat oleh pasangan itu sepanjang kehidupan perkahwinan mereka. Jika ada kekepalaan suami yang sebenar, maka ada persetujuan tersirat bahawa titik berat proses membuat keputusan terletak pada suami dan bukan pada isteri. Dan walaupun sering ada banyak perbincangan dan rasa saling menghormati serta pertimbangan harus dijaga, tanggungjawab untuk keputusan itu akhirnya terletak pada suami.⁶

John Piper sebahagian besarnya bersetuju dengan pandangan ini. Beliau mengenang dengan penuh kasih perkahwinan ibu bapanya, di mana ayahnya biasanya membuat keputusan:

Apabila ayah saya pulang ke rumah, dia jelas sekali kepala keluarga. Dia mengucapkan doa makan. Dia memanggil keluarga untuk renungan bersama. Dia membawa kami ke sekolah Minggu dan ke kebaktian. Dia memandu kereta. Dia menentukan di mana kami akan duduk. Dia memutuskan untuk pergi makan tengah hari di Howard Johnson's. Dia mengiringi kami ke meja. Dia memanggil pelayan. Dia membayar bil. Dialah yang perlu kami hadapi jika kami melanggar peraturan keluarga atau bersikap biadab terhadap ibu kami. Itulah saat-saat paling bahagia bagi ibu kami. Oh, betapa gembiranya dia

apabila Ayah ada di rumah! Dia menyukai kepimpinannya. Kemudian saya belajar bahawa Alkitab menamakan ini “ketundukan”.⁷

Kebanyakan buku perkahwinan Kristian yang popular memegang pandangan ini. Salah satunya, sebagai contoh, berkata: “Suami ... bertanggungjawab atas keputusan-keputusan penting dalam rumah tangga. ... Seorang isteri yang terbuka dan mudah menerima dengan rela hati menyerahkan ... kebebasannya demi kasihnya, pemujaannya, perlindungannya dan nafkahnya.”⁸ Sebuah buku lain berkongsi pendapat ini: “Seorang lelaki mungkin mempunyai ramai atasan di luar rumahnya, tetapi di rumah dia berpeluang untuk menjalankan autoriti dengan cara yang baik dan menerima penghormatan yang sepatutnya baginya.”⁹

Sebelum saya beralih kepada pandangan-pandangan lain, saya ingin mengatakan perkara ini: Hingga tahun 1980-an, hampir semua penafsir Alkitab dan orang Kristian membaca Alkitab dengan cara ini. Jadi ini pandangan yang perlu diambil serius.

Tetapi saya mahu berterus terang: Pendekatan ini akan menjadi kematian bagi perkahwinan saya! Sebagai pastor, saya tidak pernah memegang pandangan ini. Tidak syak lagi, Grudem dan Piper mempunyai pengalaman hidup yang berbeza daripada saya. Namun saya tidak dapat membayangkan satu hubungan intim di mana seorang membuat semua atau kebanyakan keputusan yang melibatkan kedua-duanya. Saya sampai kepada kesimpulan ini: Sama ada pasangan yang memegang pandangan ini lebih menyukai “perkahwinan tradisional” zaman dahulu kerana didikan atau budaya mereka, atau mereka terdiri daripada seorang suami yang memang pemimpin semula jadi dan seorang isteri yang memang pengikut semula jadi. Namun tidak setiap perkahwinan terbentuk begitu, apatah lagi perkahwinan Julie dan saya. Saya gembira kerana dalam beberapa dekad kebelakangan ini para pastor dan ahli teologi telah menawarkan bentuk pandangan ini yang telah diubah suai. Sesetengah orang menamakannya “komplementarianisme lembut”; saya menamakannya “suami sebagai penentu keputusan muktamad”.

Pandangan 2: Suami sebagai penentu keputusan muktamad (dalam kes yang jarang berlaku)

Dalam buku laris mereka *The Meaning of Marriage* [Makna Perkahwinan], Timothy dan Kathy Keller mengemukakan satu varian perkahwinan komplementarian yang lebih lembut. Mereka menumpukan satu bab penuh kepada fakta bahawa Paulus – berbeza dengan Grudem – menggambarkan peranan jantina dalam perkahwinan dalam ayat 21 sebagai ungkapan saling tunduk. Pasangan Keller mentakrifkan ketundukan ini sebagai keputusan untuk melayani dan menyenangkan hati pihak yang lain dengan rendah hati:

Dalam Filipi 2:2-3 Paulus berkata dengan terus terang bahawa dalam kalangan orang Kristian “dengan rendah hati hendaklah masing-masing menganggap orang lain lebih utama daripada dirinya sendiri”. ... Kita patut menganggap kepentingan orang lain lebih penting daripada kepentingan kita sendiri. Di tempat lain beliau berkata bahawa kita “tidak boleh menyenangkan diri sendiri”, tetapi hendaklah “menyenangkan hati sesama kita demi kebbaikannya, untuk membangunkannya. Sebab Kristus juga tidak menyenangkan diri-Nya sendiri” (Roma 15:1-3). Paulus malah menuntut orang Kristian supaya menjadi “doulou” (Galatia 5:13) seorang kepada yang lain – secara harfiah: hamba. ... Sama ada kita suami atau isteri, kita tidak patut hidup untuk diri sendiri, tetapi untuk pihak yang lain. Dan itulah tugas yang paling sukar, tetapi juga paling penting, bagi seorang suami atau isteri dalam perkahwinan.¹⁰

Menurut pandangan ini, saling tunduk harus difahami dalam kedua-dua arah: Sementara dalam ayat 22-24 Paulus menyeru isteri-isteri supaya tunduk kepada suami mereka, dalam ayat 25-29 beliau

menjelaskan kepada suami-suami bagaimana mereka harus tunduk kepada isteri mereka (dalam kasih yang penuh pengorbanan).

Walaupun ada saling tunduk, pasangan Keller tetap menyokong peranan suami sebagai kepala. Mereka melakukannya dengan beralih daripada rumusan tentang seorang suami yang saling tunduk dengan isterinya kepada rumusan tentang seorang suami yang tunduk kepada “peranan sebagai pemimpin yang melayani”.¹¹ (Saya perlu menyatakan di sini bahawa penggunaan perkataan “tunduk” di sini dipersoalkan, kerana maknanya berbeza daripada gagasan saling tunduk: Tunduk kepada *suatu peranan* sama sekali tidak sama dengan tunduk kepada *seseorang*.)

Syukurlah, pasangan Keller memegang jenis kepemimpinan yang jauh lebih lembut daripada apa yang difahami sebagai ketundukan isteri pada abad-abad yang lalu: “Apabila kedua-dua pihak tidak dapat bersetuju, tetapi satu keputusan mesti dibuat, [suami] berhak memberikan undi penentu dan (dengan itu) memikul tanggungjawab yang lebih besar atas keputusan itu.”¹² Di tempat lain Timothy Keller menyifatkan hal ini sebagai hak suami untuk “mengatasi” bantahan isterinya dengan mempunyai “kata putus”.¹³ Dengan kata lain: *Hanya apabila ada perselisihan pendapat, dan bukan dalam keputusan harian*, suami harus membuat keputusan.

Sebagai seorang komplementarian “lembut” selama bertahun-tahun, saya, sama seperti ramai penganut aliran ini yang lain, menerapkan ajaran ini dengan berkata misalnya: “Sekali-sekala, dalam kes yang sangat jarang berlaku, satu keputusan mesti dibuat. Jika kamu tidak dapat bersetuju, isteri harus meminta suaminya membuat keputusan dalam perkara itu.” Sahabat saya Alan Frow, seorang pastor komplementarian yang berpengaruh di California Selatan, sebagai contoh berkata bahawa hampir semua keputusan dalam perkahwinannya dibuat bersama; beliau meneruskan: “Saya sudah berkahwin selama 25 tahun, dan dalam tempoh itu isteri saya hanya lima kali berkata kepada saya: ‘Kita tidak dapat bersetuju. Awak pemimpinnya, jadi pergilah cari Tuhan.’”¹⁴

Dalam perkahwinan saya sendiri, bertahun-tahun berlalu tanpa saya perlu menggunakan “kuasa membuat keputusan” saya, kerana kami sentiasa mencapai kata sepakat. *Tetapi ini juga bermakna bahawa “peranan kepimpinan” saya terhadap Julie dan kewajibannya untuk “tunduk” kepada saya hampir tidak wujud dalam pengalaman hidup kami.*

Keraguan tentang model penentu keputusan muktamad

Bagi ramai penganut komplementarianisme lembut – saya sendiri salah seorang daripadanya selama bertahun-tahun – kerja keras untuk mengemas kini pendirian teologi sendiri nampaknya hampir tidak berbaloi. Hampir setiap hari dalam setahun, bentuk perkahwinan mereka sama sahaja dengan perkahwinan golongan mutualis. Malah, mungkin saya akan berpegang lebih lama pada pandangan pasangan Keller (dan saya memahami orang lain yang masih berpegang padanya) jika saya tidak mula bertanya kepada diri sendiri *sama ada bentuk autoriti dan ketundukan yang lembut sekalipun benar-benar cita-cita Allah bagi semua perkahwinan*. Malah, saya mempunyai lima kebimbangan yang serius.

Pertama: Jika kita menggambarkan ketundukan isteri kepada autoriti suaminya sebagai cita-cita, semakin mudah untuk mengabaikan sumbangan pentingnya dalam gereja dan masyarakat. Walaupun golongan komplementarian bersikap lembut apabila mereka menegaskan bahawa ketundukan isteri hanya merujuk kepada suaminya dan bukan kepada semua lelaki, mereka tetap menggunakan perkara ini untuk berhujah bahawa wanita yang perlu dipimpin di rumah tidak sepatutnya memegang peranan kepimpinan dalam gereja.¹⁵ Frow, sebagai contoh, berkata dengan betul bahawa peranan dalam perkahwinan dalam sesebuah keluarga ialah “cermin yang penuh rahsia”¹⁶ bagi hubungan antara

Kristus dan gereja. Memang beliau mengakui bahawa wanita boleh memegang tugas kepimpinan dalam masyarakat; namun beliau sampai kepada kesimpulan bahawa “dalam keluarga Allah pantulan yang penuh rahsia ini sepatutnya kelihatan”.

Tetapi adakah lompatan ini wajar? Dalam Efesus 5, Paulus berkata bahawa kesatuan suami dan isteri ialah suatu “rahsia” yang menunjuk kepada kesatuan antara Kristus dan gereja. Jadi mengapa golongan komplementarian menganggap mereka bebas untuk memindahkan “rahsia” ini secara pukal kepada seluruh komuniti, sehingga penatua lelaki entah bagaimana mewakili Yesus sebagai suami (dan oleh itu mesti lelaki), sementara seluruh jemaat yang lain mewakili pengantin perempuan (yang anehnya menyimpang daripada analogi itu, kerana wanita *dan juga lelaki* termasuk di dalamnya)? Selain itu, gagasan bahawa penatua gereja mewakili suami bagi gereja adalah berbahaya dan tidak alkitabiah – terutamanya kerana jelas hanya Yesus seorang yang memegang peranan itu. Jika kita meneruskan analogi antara perkahwinan dan gereja, pemimpin gereja paling banyak hanya patut memegang peranan sahabat pengantin lelaki, Yesus, seperti Yohanes Pembaptis dalam Yohanes 3:29.

Kedua: Saya tertanya-tanya mengapa Paulus – menurut pandangan komplementarian tentang perkahwinan – harus menggambarkan sebagai cita-cita tatanan hierarki yang justru baru wujud melalui Kejatuhan, yang akibatnya diumumkan oleh Allah bukan sebagai janji, tetapi sebagai ramalan yang membawa malapetaka: “Dia akan berkuasa atas engkau.”¹⁷

Ketiga: Saya sentiasa terkejut melihat betapa kerapnya penderaan oleh pasangan terbukti berlaku dalam perkahwinan Kristian. Ahli sosiologi seperti Elaine Storkey berpendapat bahawa sama sekali tidak membantu apabila ketundukan wanita diajar sebagai norma yang ditetapkan oleh Allah. Walaupun suami-suami mendengar bahawa mereka harus menjalankan autoriti mereka dengan “baik hati”, gagasan tentang autoriti lelaki yang ditetapkan oleh Allah kadang-kadang mendorong mereka “untuk percaya, secara terbuka atau tanpa disedari, kepada keistimewaan dan hak lelaki. Akibatnya lelaki menuntut hak atas kebebasan, status dan pendapat yang tidak berlaku bagi pasangan mereka”.¹⁸ Kecuali jika mereka tergolong dalam jenis suami yang paling dikuduskan, mereka – kerana tidak memandang pasangan mereka sebagai benar-benar setara dengan mereka – lebih cenderung memperlakukan pasangan itu sebagai lebih rendah, walaupun hanya sedikit.¹⁹

Di Afrika, tempat saya tinggal, tahap keganasan berasaskan jantina benar-benar menakutkan. Saya telah mendengar kisah-kisah tentang suami Kristian yang memukul isteri mereka kerana tidak taat (malah tentang seorang pastor yang memukul seorang wanita daripada jemaatnya kerana dia tidak taat kepada suaminya). Di samping itu, beberapa kajian²⁰ menunjukkan bahawa ajaran tentang penundukan wanita meningkatkan kemungkinan seorang wanita yang didera terus bertahan dalam perkahwinan yang ganas. Lagipun, gereja-gereja tempat mereka meminta pertolongan sering menasihati mereka supaya tidak berpisah daripada penyeksa mereka. Jika ajaran ini cita-cita Allah, saya tertanya-tanya, mengapa ia begitu kerap mendatangkan kemudaratan sebaik sahaja sampai ke telinga orang Kristian.

Keempat: Walaupun saya lebih menyukai komplementarianisme lembut berbanding bentuk yang lebih keras, saya terpaksa mengakui bahawa ia ialah satu ciptaan yang sama sekali baharu. Jika tafsiran yang membawa kepada perkahwinan komplementarian sederhana itu baru berusia kira-kira setengah abad, maka ia lebih muda lagi daripada tafsiran yang membawa kepada perkahwinan mutualis. Walaupun saya bersyukur atas komplementarianisme baharu yang lembut ala pasangan Keller ini, saya terpaksa bersetuju dengan ahli teologi komplementarian seperti Grudem dan Russell Moore apabila mereka membayangkan bahawa pendekatan ini sebenarnya lebih menyerupai perkahwinan mutualis daripada

perkahwinan komplementarian. Jika tafsiran teks yang objektif menuntut supaya sayalah yang lazimnya membuat keputusan dan isteri saya tunduk kepada saya, maka sebenarnya kami tidak pernah menjalani perkahwinan yang “alkitabiah”, tetapi sebaliknya perkahwinan yang “menyokong saling tunduk dalam satu perkongsian perkahwinan yang setara”, di mana keputusan dibuat “melalui satu proses mencapai kata sepakat” – demikianlah Moore mentakrifkan perkahwinan “feminis” dan pastinya bukan perkahwinan “alkitabiah” atau komplementarian.²¹ Jika Grudem (dan pandangan sejarah) betul, maka sama ada Allah mahu saya mengubah tingkah laku saya dan membuat lebih banyak keputusan bagi pihak isteri saya, atau saya mesti mengubah teologi saya. Terus hidup bercanggah dengan apa yang kami percayai hanyalah ketidakkonsistenan semata-mata.

Kelima: Pada pendapat saya, tidak ada jawapan yang memuaskan bagi soalan “*Mengapa* isteri harus tunduk?” Pandangan 1 mungkin terasa asing bagi ramai antara kita hari ini, tetapi selama berabad-abad ia sangat logik: Dalam budaya dan ajaran gereja berlaku keyakinan bahawa wanita lebih rendah daripada lelaki dan oleh itu perlu dipimpin demi kebaikan mereka sendiri. Namun sejak tahun 1960-an, gagasan-gagasan ini sudah ketinggalan zaman, baik dalam budaya mahupun dalam gereja. Kita semua mengenali ramai wanita yang lebih bijak dan lebih tegas membuat keputusan daripada suami mereka. Jadi tidak mungkin mereka lebih rendah dalam membuat keputusan. Jadi mengapa?

Pasangan Keller mempunyai jawapan untuk itu: “Jawapan kepada soalan ini ialah satu soalan balas: ‘Mengapa Kristus menyerahkan autoriti kepada Bapa?’ ” Menurut mereka, ketundukan isteri kepada autoriti suaminya sepatutnya mencerminkan hubungan antara Kristus dan Bapa. Namun, seperti yang telah saya jelaskan dalam bab 3 dan 6, hal ini salah menggambarkan hubungan dalam Tritunggal. Lagipun, ia mengabaikan fakta bahawa Kitab Suci tidak pernah menyamakan penyerahan autoriti Anak kepada Bapa dengan penyerahan autoriti isteri kepada suaminya.

John Piper memberikan jawapan yang lain: Ketundukan seorang isteri Kristian kepada suaminya menggambarkan kepada dunia yang memerhati ketundukan gereja kepada Kristus. Kedengarannya indah, tetapi apabila diteliti dengan lebih dekat ternyata: Hal ini hanya berfungsi dalam Pandangan 1, di mana suami memimpin isterinya setiap hari dalam hidup mereka. Pandangan 2 ialah gambaran yang buruk tentang kepemimpinan Kristus atas gereja – jika Yesus Tuhan kita, maka kita bersetuju dengan kepemimpinan-Nya setiap hari, dan bukan dengan satu proses membuat keputusan bersama yang lembut, di mana hanya sekali-sekala, apabila kita tidak dapat bersetuju, kita membenarkan Yesus mengeluarkan kad trumpnya.

Memang ahli-ahli teologi seperti Keller dan Piper berusaha mengemukakan alasan teologi, tetapi ramai pastor, yang sering lebih pragmatik, menawarkan autoriti suami dengan hujah berikut: Oleh sebab apa sahaja yang berkepala dua ialah raksasa, penting untuk mengetahui siapa yang akhirnya memikul beban [tanggungjawab]. Tetapi alasan ini tidak dapat saya terima. Izinkan saya menjelaskan sebabnya.

“Siapa yang akhirnya akan memikul beban itu?”

Adakah dalam hubungan dua orang benar-benar hanya seorang sahaja yang mesti sentiasa memikul tanggungjawab, kerana jika tidak perkahwinan itu akan hancur? Saya faham bahawa sebuah pasukan sukan memerlukan kapten, sebuah tentera memerlukan jeneral dan sebuah syarikat memerlukan CEO. Tetapi dua orang dalam satu ikatan “satu daging”, yang idealnya – seperti yang tertulis dalam Kejadian 2:25 – hidup “telanjang” atau dengan sengaja rentan antara satu sama lain, tentu tidak memerlukan seorang ketua! Sebaliknya mereka mesti komited sepenuhnya untuk mengasihi dan melayani satu sama lain sebagai rakan kongsi yang setara.

Love and Respect, sebuah buku Kristian yang sangat berpengaruh tentang perkahwinan, merumuskan hujah itu seperti berikut: “Perkahwinan dengan dua kepala yang setara pasti gagal. Inilah salah satu sebab utama mengapa begitu ramai orang bercerai pada zaman ini.”²² Tetapi di manakah bukti bagi dakwaan yang mengarut ini? Saya ingin membaca lebih banyak kajian tentang topik ini. Satu kajian terkini terhadap 21,000 wanita Kristian yang berkahwin dan bercerai, yang kerap pergi ke gereja, mendapati hasil yang sebaliknya: “Pasangan yang salah seorang daripadanya membuat keputusan – walaupun dia membincangkannya terlebih dahulu dengan pasangannya dan meminta pendapatnya – 7.4 kali lebih kerap bercerai berbanding pasangan yang berkongsi kuasa membuat keputusan.”²³

Ramai orang Kristian mengetahui hal ini secara naluri, tanpa mengira pandangan teologi mereka. Daripada ribuan responden, kira-kira 40 % percaya bahawa suami mempunyai kuasa membuat keputusan muktamad, manakala kira-kira 60 % berpendapat bahawa isteri harus mengasihi suaminya dengan tunduk kepadanya. Namun hanya 17.3 % pasangan yang benar-benar bertindak sedemikian sehingga suami mempunyai kata putus. Sebaliknya, 78.9 % perkahwinan berjalan tanpa kuasa membuat keputusan muktamad, iaitu pasangan membuat keputusan bersama atau menanggukannya apabila mereka tidak bersetuju.

Di sini kita berhadapan dengan dua dilema yang lebih suka diabaikan oleh pastor-pastor seperti saya. Pertama: Ada percanggahan antara keyakinan dan tingkah laku orang yang kita pimpin. Kebanyakan orang Kristian memang percaya bahawa suamilah yang membuat keputusan atau yang menentukan keputusan muktamad apabila ada perselisihan, tetapi kebanyakan mereka tidak bertindak sedemikian. Kedua: “Walaupun ramai pasangan suami isteri Kristian percaya bahawa suami mempunyai kuasa membuat keputusan, *keyakinan ini tidak memudaratkan pasangan itu sehinggalah ia dilaksanakan dalam amalan.*” Patutkah pastor-pastor seperti saya berkeras supaya umat Allah mula mengamalkan apa yang mereka percayai, atau patutkah kita mempersoalkan apa yang telah kita ajar mereka percayai? Jika sebagai pastor saya benar-benar mahukan yang terbaik bagi pasangan suami isteri yang saya pimpin, saya mesti menghadapi beberapa fakta yang keras:

Apabila wanita merasakan bahawa mereka tidak didengar dan bahawa pendapat mereka tidak sepenting pendapat suami mereka, kemungkinan perceraian adalah 26 kali lebih tinggi. ... Walaupun seorang suami bertanya pendapat isterinya, dalam perkahwinan di mana dia memegang kuasa membuat keputusan, pendapatnya secara takrifan lebih berat daripada pendapat isterinya. Dan apabila wanita merasakan bahawa pendapat mereka tidak sama berat dengan pendapat suami mereka, perkahwinan itu lebih berkemungkinan hancur.²⁴

Sebaliknya, kesalingan dalam perkahwinan mempunyai kelebihan yang jelas: “Dalam kalangan pasangan yang membuat keputusan bersama, isteri lebih empat kali lebih kerap menggolongkan diri mereka dalam 20 % perkahwinan yang paling bahagia berbanding 20 % yang paling tidak bahagia. Di samping itu, mereka 67 % lebih berkemungkinan kerap mencapai orgasme ketika hubungan seks.”²⁵ Hasil tinjauan ini mengesahkan bahawa perkahwinan yang terbaik (dan yang mempunyai kehidupan seks yang terbaik) ialah perkahwinan di mana masalah diselesaikan bersama dengan sengaja, dan di mana apabila ada perselisihan, pasangan meluangkan masa dan memberi perhatian yang diperlukan untuk mencapai persetujuan.

Saya dapat memahami bahawa ketua sebuah pasukan kepimpinan yang terdiri daripada, katakan, sepuluh orang, sekali-sekala perlu bertindak sebagai penentu keputusan muktamad. Namun kita harus berhati-hati daripada memindahkan dinamik membuat keputusan sebuah syarikat kepada

perkahwinan yang hanya terdiri daripada dua orang, yang terikat jauh lebih banyak pada tahap antara peribadi daripada pada tahap fungsi, dan yang telah berjanji untuk hidup dalam persekutuan jiwa.

Selain itu: Berapa kerap sebenarnya pasangan berada dalam situasi di mana satu keputusan penting mesti dibuat tanpa ada masa untuk mencapai persetujuan? Biasanya ada cukup masa untuk membuat keputusan. Sebagai alternatif, pasangan itu mempercayai pihak yang paling yakin atau yang paling berpengetahuan dalam bidang berkenaan. Jika sepasang suami isteri masih tidak dapat bersetuju, itu menunjukkan bahawa kedua-duanya yakin dengan pendapat masing-masing. *Bahawa suami memaksakan kehendaknya tepat pada saat ini, ketika pendapat paling berbeza, bagi saya nampaknya penyelesaian yang paling buruk!* Tidakkah ada cara bagi pasangan itu untuk membincangkan perkara ini sehingga kata sepakat dicapai? Sehingga ada kejelasan, lebih baik perbualan diteruskan, dan sementara itu kedua-dua suami dan isteri harus mencari penyelesaian terbaik dalam doa, meminta nasihat orang lain dan berusaha untuk benar-benar mendengar satu sama lain.²⁶

Pengalaman saya membawa saya kepada kesimpulan berikut: Jika saya menggunakan autoriti saya tepat ketika isteri saya mempunyai pendapat yang begitu diyakininya sehingga dia membantah saya, maka itu sama dengan mensabotaj hubungan kami. Berbeza dengan Alan Frow, yang teringat lima kali isterinya memintanya mengeluarkan kad trump, saya hanya dapat teringat satu kes sahaja di mana saya membuat keputusan penting walaupun Julie berasa tidak pasti. Tetapi dalam kes konkrit itu pun dia lebih mempercayai keyakinan saya daripada sekadar menerima autoriti saya. Apabila saya memikirkannya, saya teringat banyak lagi situasi di mana saya cuba membuat keputusan muktamad yang bertentangan dengan pendapatnya, hanya untuk berdepan dengan bantahan keras daripadanya. Syukurlah, setiap kali saya mendengar kata-katanya dan kami menangguk keputusan muktamad itu. Apabila mengenang kembali, saya percaya bahawa saya akan memusnahkan kepercayaannya jika saya cuba menegaskan autoriti saya walaupun dia mempunyai kebimbangan yang wajar.

Dengan itu saya mahu mengatakan bahawa saya mula meragui Pandangan 2 dengan serius! Semakin tua saya, dan semakin banyak pasangan yang telah saya dampingi sebagai pastor dan sahabat, semakin sukar bagi saya untuk mengabaikan kebimbangan ini. Saya sampai kepada kesimpulan ini: Cara Julie dan saya menjalani perkahwinan kami di hadapan Allah, dan cara kami mengajar anak-anak kami untuk memperlakukan pasangan mereka dan membiarkan diri mereka diperlakukan oleh pasangan mereka, ialah perkara yang begitu penting sehingga lebih baik kita menghadapi kelemahan walaupun pandangan “penentu keputusan muktamad”, dan terbuka kepada tafsiran lain yang mungkin bagi Efesus 5. Apabila saya berbuat demikian, saya menemui semula kegembiraan untuk tidak hanya membaca petikan-petikan sukar seperti Efesus 5 secara dangkal, tetapi menggali lebih dalam, dan bukan hanya bertanya apa yang dikatakan oleh teks itu, tetapi juga mengapa ia mengatakannya dan kepada siapa ia mula-mula ditujukan.

Pandangan 3: Suami sebagai hamba kepada rakan kongsinya yang setara

Sebelum saya meneliti pandangan ketiga ini dengan mendalam, saya menganggap bahawa ia jelas sekali satu usaha untuk mengelak daripada ajaran yang jelas dalam Efesus 5. Saya akan bersetuju dengan Frow, yang mengesyaki bahawa di sebaliknya ada usaha untuk “memutar belit” teks Alkitab melalui tafsiran. *Apabila akhirnya saya meneliti pandangan ini dengan mendalam, saya terkejut mendapati bahawa ia sebenarnya meyakinkan* – bukan satu kes akrobatik eksegesis, tetapi hasil kerja terperinci yang tekun dan amat diperlukan oleh tafsiran yang kukuh. Ahli teologi Philip Payne membuat beberapa pemerhatian tentang Efesus 5 yang menjadikannya sangat mungkin bahawa Paulus

sebenarnya menghendaki kesetaraan dan kesalingan sebagai asas perkahwinan, dan bukan – seperti yang dibayangkan oleh bacaan yang dangkal – kepemimpinan dan ketundukan.

Pertama, Paulus meletakkan perkahwinan Kristian dalam konteks saling tunduk. Menurut Payne, gabungan perkataan “tunduk” (dalam erti “meletakkan diri di bawah orang lain”) dengan ungkapan timbal balik “seorang kepada yang lain” (Yunani: ἀλλήλοις, *allelais*) ialah salah satu ajaran Paulus yang paling revolusioner dari segi sosial dan paling kreatif dari segi bahasa. Selalunya perkataan “tunduk” (Yunani: ὑποτάσσω, *hypotasso*) dalam Perjanjian Baru bermaksud akur kepada autoriti orang lain. Tetapi dengan menggabungkannya dengan “seorang kepada yang lain”, *Paulus menjadikan ketundukan ini timbal balik dan dengan itu menganjukkan maknanya daripada pengiktirafan autoriti orang lain kepada meletakkan diri untuk melayani orang itu*. Hal ini sejajar dengan apa yang ditulis Paulus sebelumnya kepada orang Kristian di Efesus: Mereka hendaklah “sabar seorang terhadap yang lain dalam kasih” (4:2), “ramah dan berbelas kasihan seorang terhadap yang lain” dan “saling mengampuni” (4:32). Alasan yang diberikan Paulus ialah bahawa kita tunduk seorang kepada yang lain “dalam takut akan Kristus” (5:21 ELB – Elberfelder, terjemahan Alkitab Jerman). Hal ini merujuk kembali kepada permulaan pasal itu, di mana digambarkan bahawa Kristus telah menyerahkan diri-Nya untuk melayani kita: “Kristus [telah] mengasihi kita dan menyerahkan diri-Nya bagi kita ... sebagai persembahan dan korban sembelihan, menjadi bau yang harum bagi Allah” (5:2).

Golongan komplementarian tegar yang memegang Pandangan 1 membantah hal ini: Wayne Grudem dan juga Kevin De Young cuba menyangkal makna timbal balik itu – iaitu bahawa seorang suami juga harus tunduk kepada isterinya. Mereka berkata bahawa “seorang kepada yang lain” juga boleh bermaksud “sesetengah orang kepada orang lain”. Grudem, sebagai contoh, merujuk kepada penggunaan istilah itu dalam “manusia akan saling membunuh” (Wahyu 6:4) dan berkata bahawa ini bermaksud “sesetengah lelaki akan membunuh lelaki lain”. Tetapi jika penulis kitab Wahyu hanya bermaksud bahawa sesetengah lelaki membunuh orang lain tanpa mereka sendiri dibunuh, dia tidak akan menggunakan perkataan “saling” sama sekali. De Young merujuk kepada teks-teks lain yang menggunakan ungkapan “seorang kepada yang lain”²⁷, yang menurutnya tidak mengandungi kesalingan. Namun apabila diteliti, teks-teks itu pasti mengandungnya, sama seperti setiap penggunaan lain “seorang kepada yang lain” dalam surat Efesus dan dalam seluruh Perjanjian Baru. Usaha Grudem dan De Young untuk membiarkan ketundukan “seorang kepada yang lain” mengalir dalam satu arah sahaja (daripada orang bawahan kepada pemegang autoriti) gagal. Malah ahli-ahli teologi komplementarian terkemuka seperti George Knight dan Tom Schreiner berpendapat lain dalam hal ini.²⁸

Kedua: Paulus menentukan jenis ketundukan yang diharapkannya daripada wanita. Seperti yang telah disebut, ada dua jenis ketundukan. Di satu pihak, ada *ketundukan yang taat* seorang bawahan kepada sesuatu autoriti, contohnya seorang warganegara kepada kerajaannya.²⁹ Kemudian ada pula *ketundukan yang melayani*, yang, seperti yang telah kita lihat, dimaksudkan oleh Paulus apabila beliau bercakap tentang saling tunduk.³⁰ Yang pertama bersifat sehalu dan boleh dituntut. Yang kedua boleh bersifat timbal balik dan sentiasa sukarela.

Apabila Paulus berkata kepada isteri-isteri supaya tunduk kepada suami mereka, jenis ketundukan manakah yang dimaksudkannya? Jawapan kita kepada soalan ini bergantung pada terjemahan yang digunakan. Jika kita membuka mana-mana Alkitab [Jerman], kita melihat satu noktah pada akhir ayat 21, dan kemudian satu perenggan yang sama sekali baharu bermula. Sesetengah terjemahan malah menyisipkan satu tajuk antara ayat 21 dan 22, seperti “*Suami dan isteri dalam tatanan hidup Allah*”

(SLT – Schlachter, terjemahan Alkitab Jerman). Tetapi pertukaran perenggan atau tajuk yang disisipkan ini menyembunyikan sesuatu yang sangat penting: *Dalam bahasa Yunani tidak ada noktah antara ayat 21 dan ayat 22.*

Sebenarnya – dan hal ini mengejutkan saya – dalam manuskrip Yunani tertua yang kita miliki, perkataan “tunduk” dalam ayat 22 langsung tidak ada. Sebabnya ialah ayat 22 mengambil kata kerja daripada ayat 21.³¹ Teks Yunani secara harfiah berbunyi: “Tunduklah seorang kepada yang lain dalam takut akan Kristus, isteri-isteri [perhatikan perkataan yang tiada] kepada suami mereka sendiri ...”. Dengan kata lain: *Apabila Paulus di sini berkata kepada isteri-isteri supaya tunduk kepada suami mereka, beliau merujuk kepada jenis ketundukan yang sama persis yang harus ditunjukkan oleh semua orang percaya seorang kepada yang lain.* Beliau tidak berkata di sini bahawa isteri-isteri harus berada di bawah suami mereka dengan cara yang khusus. Sebaliknya beliau merujuk kepada jenis ketundukan yang kedua [ketundukan yang melayani], di mana isteri-isteri memilih untuk melayani suami mereka dengan rendah hati dan berbuat baik kepada mereka. Beliau menggunakan perkataan “tunduk” buat kali terakhir dalam ayat yang sama, untuk kemudian merujuk kepada ketundukan gereja kepada Kristus. Berlatarbelakangkan penggunaan perkataan “tunduk” dalam ayat 21 dan 22, kita harus membacanya seperti berikut: “Sebagaimana gereja melayani Kristus dengan rendah hati dan hidup untuk menyenangkan hati-Nya dalam segala hal, demikian juga isteri-isteri hendaklah melayani suami mereka dengan rendah hati dan hidup untuk menyenangkan hati mereka dalam segala hal” (ay. 24).³²

Ketiga, “kepala” (Yunani: κεφαλή, *kephalē*) dalam kes ini kemungkinan besar tidak bermaksud *autoriti*, tetapi *sumber kehidupan*. Dalam bahasa Jerman moden, “kepala” (*Haupt*) secara kiasan bermaksud autoriti – CEO ialah “kepala” syarikat, pegawai pemerintah ialah “kepala” unit itu. Selain itu, apabila kita membayangkan kepala harfiah bagi tubuh harfiah, kita manusia moden menganggap bahawa kepala, yang mengandungi otak, ialah pusat kawalan bagi tubuh. Melalui sistem saraf ia menghantar arahan kepada tubuh.

Kita perlu bertanya apa yang dimaksudkan Paulus apabila beliau memilih perkataan *kephalē*, dan bagaimana pembaca asalnya mungkin memahaminya. Ahli-ahli teologi komplementarian berhujah bahawa Paulus membandingkan Kristus sebagai kepala dengan suami dan dengan itu memaksudkan autoriti suami. Namun yang terlepas pandang ialah bahawa apabila Paulus menggunakan perkataan itu sebagai metafora, beliau barangkali sama sekali tidak memikirkan makna ini. Ya, Paulus faham bahawa Yesus Kristus mempunyai autoriti atas gereja dan atas ciptaan, tetapi apabila beliau menyebut Yesus sebagai *kephalē* sebuah tubuh, beliau biasanya menonjolkan sesuatu yang memang berkaitan dengan autoriti, tetapi tidak bermaksud perkara yang sama persis. Dalam Lampiran 3, “Apakah maksud *kephalē* (kepala)”, yang wajib anda baca, saya menjelaskan bahawa pada zaman Paulus perkataan itu, bertentangan dengan dakwaan Grudem, biasanya tidak bermaksud autoriti.

Apakah makna yang diberikan Paulus kepada perkataan ini dalam Efesus 5? Petunjuk yang paling penting ialah bahawa beliau menggunakannya sebagai sebahagian daripada satu analogi tentang perkahwinan – dan sebagai satu ciptaan bahasa yang sama sekali baharu: *Suami ialah kepala isteri, yang merupakan tubuhnya.* Perkataan Yunani untuk “kepala” hanya digunakan dua kali dalam konteks hubungan antara suami dan isteri (di sini dan dalam 1 Korintus 11:3). Para ahli bahasa tidak sependapat tentang makna perkataan itu dalam kedua-dua kes. Dalam bab 6 saya mengemukakan alasan bagi pendirian bahawa dalam 1 Korintus ia bermaksud *sumber kehidupan yang terhormat*. Hanya dalam Efesus 5 perkataan itu digunakan dalam konteks metafora *kepala-dan-tubuh*. Adakah

Paulus memberi kita sebarang petunjuk tentang apa yang dimaksudkannya dengan “kepala isteri, yang merupakan tubuhnya”?

Ya, memang ada! Struktur ayat Yunani yang asal dalam ayat 23, yang malangnya hilang dalam kebanyakan terjemahan, berbunyi: “Suami kepala isteri, ... Kristus kepala gereja, *Dia sendiri Penyelamat tubuh.*” Dalam bahasa Yunani menjadi jelas apa yang dimaksudkan Paulus dengan “kepala”. Ketiga-tiga ungkapan selari ini menjelaskan bahawa Paulus menggunakan “kepala” sebagai sinonim bagi “Penyelamat”. Jika Paulus mahu menekankan autoriti suami, beliau boleh menggunakan salah satu daripada banyak perkataan Yunani untuk itu: *kyrios* (tuan), *exousia* (autoriti) atau *proestōtes* (memimpin). Sebaliknya beliau memilih metafora kepala-tubuh dan membandingkannya dengan Kristus, yang menyerahkan diri-Nya sebagai Penyelamat (dalam kes ini bukan sebagai Tuhan) tubuh-Nya. Dari segi teologi, Kristus ialah Penyelamat dan juga Tuhan, tetapi *dalam analogi ini Paulus hanya memasukkan makna Kristus sebagai Penyelamat tubuh-Nya*. Jika kita ragu-ragu bahawa kekepalaan suami di sini bermaksud penjagaan dan pelayanannya, kita menemui semula gagasan penjagaan dan pelayanan dalam ayat-ayat berikutnya, walaupun ia sedikit terselindung kerana Paulus menyelitkan satu lagi metafora, iaitu perkahwinan Kristus dengan pengantin perempuan-Nya, gereja:

Kristus [telah] menyerahkan diri-Nya baginya [pengantin perempuan-Nya/tubuh-Nya], supaya Dia menguduskannya [pengantin perempuan-Nya/tubuh-Nya], setelah Dia menyucikannya [pengantin perempuan-Nya/tubuh-Nya] dengan permandian air dalam firman, supaya Dia menempatkannya [pengantin perempuan-Nya/tubuh-Nya] di hadapan diri-Nya sebagai jemaat yang mulia, tanpa noda atau kedut atau sebarang yang seumpamanya, tetapi kudus dan tidak bercela. Demikian juga suami-suami wajib mengasihi isteri mereka sendiri seperti tubuh mereka sendiri; sesiapa yang mengasihi isterinya, mengasihi dirinya sendiri. Sebab tidak seorang pun pernah membenci tubuhnya sendiri, tetapi dia memberinya makan dan merawatnya, sama seperti Tuhan terhadap jemaat.

Nampakkah anda? Dalam seluruh petikan ini *Paulus tidak menekankan autoriti, tetapi pelayanan dan penjagaan*. Apabila beliau berkata bahawa suami ialah kepala isteri, beliau tidak bermaksud bahawa suami harus menjalankan autoriti mereka atas isteri mereka. Beliau bermaksud bahawa *suami harus melayani isteri mereka, sama seperti setiap orang daripada kita melayani tubuhnya sendiri*.

Setelah Paulus menghuraikan metafora tiga lapis ini (kepala–tubuh; suami–isteri; Kristus–gereja) dalam ayat 21–30, beliau menambah satu lapisan lagi: kesatuan Adam dan Hawa sebelum Kejatuhan. Hal ini memang merumitkan gambaran yang dilukisnya, tetapi menyatakan satu gagasan yang indah: “Sebab itu seorang lelaki akan meninggalkan ayah dan ibunya dan bersatu dengan isterinya, dan keduanya akan menjadi satu daging.” Rahsia ini besar; tetapi aku menerapkannya kepada Kristus dan gereja” (ay. 31-32). Dengan analoginya bahawa suami ialah kepala dan isterinya ialah bahagian lain tubuh itu, Paulus menoleh ke belakang kepada perkahwinan yang paling awal antara Adam dan Hawa, ketika mereka buat pertama kali menikmati “kesatuan satu daging” secara kiasan. Seperti yang telah kita lihat dalam bab 4, kesatuan ini bukan tentang autoriti dan ketundukan, tetapi tentang keintiman dan perkongsian yang penuh sukacita. *Jadi dengan metafora kepala-tubuh, Paulus dalam Efesus 5 tidak menekankan satu rantaian perintah, tetapi satu ikatan kasih.*

Saya ingin menambah satu pemahaman terakhir yang timbul daripada bacaan Efesus 5 yang menyatakan bahawa Allah memanggil suami untuk melayani isterinya (dan bukan untuk memimpinnya): *Dalam petikan ini tidak ada satu pun arahan kepada suami untuk memimpin isterinya* – tidak di sini *dan tidak di mana-mana pun dalam seluruh Kitab Suci!* Silakan baca ayat ini sekali lagi. Hal ini mengubah tafsiran secara mendasar.

Semua ini membawa kita kepada kesimpulan yang penting bahawa Efesus 5 mungkin *sama sekali bukan* tentang autoriti suami atas isterinya yang tunduk kepadanya. Sebaliknya, melalui metafora-metafora yang hidup, Paulus menekankan bahawa suami dan isteri harus bersatu dengan penuh kasih serta saling melayani dan berbuat baik.

Adakah ini bermakna Paulus menyeru suami dan isteri untuk memperlakukan satu sama lain dengan cara yang sama persis?

Ya dan tidak. Ya, kerana kedua-duanya dipanggil untuk “tunduk seorang kepada yang lain”. Dan walaupun di sini hanya suami-suami disuruh “mengasahi” isteri mereka, kedua-duanya tetap harus saling mengasahi – di tempat lain Paulus secara jelas menyeru wanita untuk “mengasahi suami mereka”.³³ Tetapi juga tidak, kerana Paulus mungkin memikirkan pola-pola yang diperhatikannya dalam begitu banyak perkahwinan dalam jemaat-jemaat di dunia Yunani-Rom. Perhatikan, sebagai contoh, bahawa suami digambarkan sebagai *kephalē* atau sumber kehidupan, bukan disuruh untuk menjadi sumber kehidupan. Paulus barangkali menyentuh fakta bahawa isteri pada zaman dahulu biasanya lebih muda dan kurang berpendidikan. Mereka sibuk membesarkan anak-anak dan oleh itu bergantung sepenuhnya pada nafkah ekonomi dan kebendaan daripada suami mereka. Menyebut seorang isteri yang bergantung sebagai *kephalē* tidak akan masuk akal.

Tambahan pula: Jika suami-suami pada zaman Paulus lebih kurang sama seperti ramai suami yang saya kenali hari ini, maka mereka (secara purata) kurang bersedia berbanding isteri mereka untuk mengorbankan hidup mereka demi pasangan mereka.³⁴ Oleh sebab itu Paulus menganggap cukup untuk berkata kepada isteri-isteri supaya tunduk kepada suami mereka, iaitu melayani mereka dengan rendah hati dan berbuat baik kepada mereka. Kemudian beliau mula menggoncang keakuan para suami dengan berkata kepada mereka tiga kali lebih banyak, dan mendesak mereka supaya berkorban seperti Kristus. Hal ini pasti benar tentang diri saya: Dalam perkahwinan saya, bukan Julie, tetapi sayalah yang paling perlu didorong oleh Kitab Suci dan oleh karya Roh Kudus yang berterusan untuk melayani pasangan saya dengan penuh pengorbanan dan rendah hati serta berbuat baik kepadanya. Saya mengesyaki bahawa sahabat saya Andrew Bartlett betul dalam kesimpulannya: “Paulus menyeru suami untuk mendahului dalam penyerahan diri. Hal ini memang tidak berbeza secara asas daripada kewajipan Kristian isteri untuk mengasahi suaminya tanpa mementingkan diri, tetapi ia memperhebat tanggungjawab suami untuk mengasahi.”³⁵

Dalam ayat 33, Paulus secara jelas menyeru suami-suami untuk “mengasahi” isteri mereka (bukan memimpin mereka), dan beliau menasihati isteri-isteri secara khusus untuk “menghormati” suami mereka (bukan tunduk kepada mereka). Mengapa beliau menyeru isteri-isteri untuk menghormati suami mereka, dan suami-suami untuk mengasahi isteri mereka? Memang dahulu seperti sekarang kebanyakan wanita juga mahu dihormati dan kebanyakan suami mengidamkan kasih, tetapi Paulus barangkali mengetahui sesuatu tentang jiwa yang berbeza dalam ramai lelaki dan wanita pada zamannya.

Sambil saya menggambarkan Pandangan 3, iaitu suami sebagai hamba kepada rakan kongsinya yang setara, saya merasakan kekuatan pandangan ini. Terus terang, saya berharap inilah tafsiran yang betul, kerana saya mendapatinya sangat memberi inspirasi dan mencabar. Berbeza dengan pandangan Grudem, yang menurutnya suami ialah pembuat keputusan setiap hari (yang saya anggap buruk), dan dengan pandangan pasangan Keller, yang menurutnya suami menentukan keputusan muktamad dalam situasi yang jarang berlaku (yang saya anggap lebih baik, tetapi masih bermasalah dan lagipun tidak konsisten), saya mendapati pandangan ini baik dan amat praktikal.

Tetapi bagaimana jika Paulus dalam petikan ini sebenarnya mahu membayangkan bahawa isteri-isteri di Efesus harus mengakui sejenis autoriti dalam diri suami mereka, walaupun beliau mengimbangnya semula dengan seruan kepada suami-suami untuk berkorban dengan penuh kasih? Lagipun, sekurang-kurangnya perbandingan perkahwinan dengan perkahwinan ilahi, di mana pasti ada perbezaan kedudukan antara Allah/Yesus dan kita, membuat orang berfikir tentang hierarki dalam hubungan perkahwinan. Bertekad untuk memahami petikan ini dengan betul, saya merenungkannya lebih jauh lagi. Saya bertanya kepada diri sendiri sama ada saya telah menerapkan semua prinsip penting tafsiran Alkitab dalam tugas ini – dan kemudian mendapati bahawa saya belum berbuat demikian.

Pandangan 4: Suami sebagai *paterfamilias* yang ditebus

Seperti yang telah disebut, salah satu kesilapan yang paling kerap kita lakukan dalam usaha memahami dan menerapkan Kitab Suci ialah menyangka bahawa pelbagai bahagiannya ditujukan secara langsung kepada kita. Tetapi bukan begitu halnya: *Bahagian-bahagian itu mungkin ditulis untuk kita, tetapi tidak ditujukan kepada kita*. Hanya apabila kita memahami keadaan pembaca asal dan mengetahui bagaimana mereka memahami kata-kata itu, barulah kita, yang hidup dalam keadaan atau budaya yang sama sekali berbeza, dapat mula menarik makna bagi diri kita sendiri daripada teks itu. Dalam banyak teks, jika tidak kebanyakannya, keadaan kita hari ini setanding dengan keadaan pembaca pertama, dan ini memudahkan tugas tersebut. Tetapi bagaimana jika keadaan mereka sangat berbeza daripada keadaan kita?

Orang Kristian hari ini dipisahkan daripada khalayak Alkitab oleh sebatang “sungai” perbezaan (contohnya dalam bahasa, budaya, keadaan hidup). Sungai ini menghalang kita daripada beralih terus daripada makna dalam konteks mereka kepada makna dalam konteks kita sendiri. Kita tentunya sebahagian daripada kisah besar yang sama, tetapi tempat kita dalam kisah ini sering berbeza daripada tempat nenek moyang rohani kita. Kadang-kadang sungai itu lebar dan memerlukan jambatan yang panjang untuk menyeberanginya. Kadang-kadang ia hanya anak sungai yang sempit yang mudah kita seberangi. Kita perlu tahu betapa lebarnya sungai itu sebelum kita cuba membina jambatan di atasnya untuk menjadikan prinsip-prinsip yang terkandung dalam teks itu boleh diterapkan bagi kita.³⁶

Apabila saya menerapkan kunci tafsiran ini dalam kajian surat Efesus, pasal 5, saya menyedari kesilapan saya dan kesilapan hampir semua orang yang tulisannya tentang teks ini telah saya baca: Kita menganggap bahawa Efesus 5 ialah anak sungai sempit yang mudah kita seberangi, sedangkan sebenarnya ia sebatang sungai lebar yang memerlukan jambatan panjang untuk menyeberanginya.

Izinkan saya menjelaskannya. Kita menganggap bahawa pasangan suami isteri dalam jemaat di Efesus lebih kurang serupa dengan pasangan suami isteri moden. Kita membayangkan bahawa Paulus “melihat” kita dan perkahwinan kita hari ini, lalu menulis surat ini kepada kita. Tetapi sebenarnya beliau merujuk kepada perkahwinan dalam dunia Yunani-Rom abad pertama, yang jauh berbeza daripada perkahwinan kita. Dalam dunia itu, sebuah rumah tangga tidak terdiri daripada dua ibu bapa yang bekerja, dua orang anak, seekor anjing dan seekor kucing. Biasanya sebuah rumah tangga terdiri daripada seorang lelaki, *paterfamilias*, yang memerintah atas isterinya, anak-anaknya dan kadang-kadang juga hamba-hambanya. Menurut ajaran Aristoteles, rumah tangga disusun secara hierarki – inilah cara terbaik mengurus rumah tangga dalam budaya itu. (Hanya apabila tidak ada lelaki dewasa, wanita menjadi pemerintah rumah tangga.) Saya sengaja berkata “pemerintah”: Aristoteles berkata: “Pemerintahan atas sebuah rumah tangga ialah sebuah monarki”³⁷ – suami dan bapa ialah rajanya.

Apabila saya menyebut anak-anak dan hamba dalam perenggan sebelum ini, mungkin anda, sama seperti saya, menyedari sesuatu. Hubungan suami-isteri dalam Efesus 5:22-33 ialah yang pertama daripada tiga pasangan hubungan yang dibicarakan oleh Paulus. Dua yang berikutnya menyusul serta-merta: ibu bapa-anak-anak (6:1-4) dan tuan-hamba (6:5-9). Apa yang saya terlepas pandang sebelum ini ialah bahawa *Paulus menerapkan Injil kepada rumah tangga purba yang berlapis-lapis ini*, yang terdiri daripada satu hierarki suami, isteri, anak-anak dan hamba. Suami mempunyai hak, keistimewaan dan kebebasan yang dinafikan kepada isteri mereka.³⁸ Mereka memegang kuasa dan menyediakan sebahagian besar pendapatan. Dalam kebanyakan kes, wanita tanpa seorang lelaki yang bertindak bagi pihak mereka tidak boleh memiliki harta, menjalankan perniagaan atau melakukan urusan undang-undang atau kewangan.

Dalam masyarakat Mediterranean, purata umur berkahwin bagi lelaki ialah tiga puluh tahun, sedangkan bagi wanita lapan belas tahun atau kurang. Apabila seorang lelaki berkahwin, biasanya dia sudah seorang lelaki yang berpengalaman, yang tahu bagaimana hidup dalam masyarakat. Dia seorang yang berupaya bertindak dari segi sosial dan ekonomi. Sebaliknya seorang wanita masih seorang gadis, yang tidak dibenarkan pun pergi ke pintu rumah apabila ada orang mengetuk. Seorang wanita biasa melahirkan anak kira-kira setiap dua tahun atau setiap tiga puluh bulan sepanjang tahun-tahun suburnya. Dia sentiasa “berkaki ayam dan hamil” dan berada di rumah. Sebaik sahaja anak sebelumnya berhenti menyusu, dia hamil semula.³⁹

Kebanyakan wanita tidak menerima pendidikan selain dalam tugas-tugas rumah tangga. Sepanjang hidup mereka, mereka bergantung sepenuhnya dan berada *di bawah pemerintahan* seorang lelaki – bapa mereka atau mungkin penjaga mereka, kemudian suami mereka. Ketundukan ialah norma bagi anak-anak, hamba dan isteri. Dalam konteks dan budaya ini, *paterfamilias* sepatutnya memerintah dan bukan melayani sesiapa dengan rendah hati, terutamanya bukan orang-orang bawahannya sendiri, yang sebaliknya wajib melayani *paterfamilias*. Demikian juga pandangan Aristoteles: “Lelaki secara semula jadi lebih layak memerintah daripada wanita ... Ketidaksamaan ini kekal ... Keberanian seorang lelaki terserlah dalam memerintah, keberanian seorang wanita dalam taat.”⁴⁰

Perhatikan perkara berikut: Paulus tidak mencipta satu struktur rumah tangga di mana lelaki yang paling tua memerintah atas semua yang lain, sama seperti beliau tidak merancang satu struktur pemerintahan di mana Kaisar menjadi pemerintah Empayar Rom. Beliau hanya menyentuh keadaan-keadaan ini dan *berusaha bertindak dalam struktur masyarakat yang sedia ada, dengan mencari cara untuk memperbaikinya tanpa terus mahu menggulingkannya*. Seperti setiap mubaligh yang baik yang memasuki satu budaya baharu hari ini, Paulus menyesuaikan diri di mana beliau boleh, walaupun beliau tidak semestinya menganggap hal itu ideal.

Injil bertemu dengan rumah tangga purba

Seandainya anda berada di tempat Paulus, bagaimanakah anda akan menasihati rumah tangga yang tersusun secara hierarki ini dalam jemaat anda? Mari kita lihat tiga strategi yang digunakan Paulus ketika menasihati rumah tangga di Efesus dalam konteks mereka pada masa itu.

Pertama: Paulus meletakkan semua hubungan dalam rumah tangga di bawah tanda Injil. Beliau membimbing isteri-isteri dan suami-suami untuk berhubungan antara satu sama lain “dalam takut akan Kristus”, dan membenamkan setiap arahan dalam rumusan yang merujuk kepada Kristus: “seperti kepada Tuhan”, “sama seperti Kristus”, “Kristus”, “sebagaimana Kristus juga” dan “tetapi aku menerapkannya kepada Kristus”. Beliau menggunakan pendekatan yang sama untuk menggerakkan ibu

bapa dan anak-anak serta tuan dan hamba supaya memikirkan semula hubungan mereka antara satu sama lain. Rasanya setiap perkataan kedua ialah “Kristus” atau “Tuhan”. Dengan mahir Paulus berusaha menolong semua orang – isteri dan suami, anak-anak dan ibu bapa, serta hamba dan tuan – untuk melihat cara mereka berhubungan dengan orang lain sebagai ungkapan hubungan mereka dengan Kristus.

Kedua: Paulus secara jelas mengecam tingkah laku *paterfamilias* yang mementingkan diri dan suka menguasai. Dalam kitab-kitab undang-undang purba yang menetapkan peranan dalam rumah tangga, *paterfamilias* disuruh memerintah, dan semua yang lain disuruh tunduk. Tumpuan undang-undang ini biasanya pada orang bawahan, yang perlu mengawal tingkah laku mereka. Tetapi “kod” yang diperbaiki oleh Paulus melakukan sesuatu yang belum pernah berlaku: Dalam setiap hubungan ini ia memberikan perhatian terbesarnya kepada suami/ibu bapa/tuan (dalam ketiga-tiga kes lelaki yang sama terlibat!), supaya mereka mengubah tingkah laku *mereka*. Dengan mengandaikan bahawa *paterfamilias* memang memerintah kerana keadaan budaya, beliau menyerunya kini untuk menyerahkan nyawanya bagi isterinya, tidak menimbulkan kemarahan anak-anaknya dan tidak mengugut hamba-hambanya. Pada zaman itu, ini pastinya satu seruan yang benar-benar merintis jalan. Dalam budaya di mana suami mempunyai kuasa hidup dan mati atas isteri mereka, Paulus menyeru suami-suami untuk melepaskan kuasa mereka dan, jika perlu, malah mati, supaya isteri mereka sejahtera.

Ketiga: Paulus menggunakan Injil untuk melembutkan dan menyusun semula ketundukan isteri, anak-anak dan hamba kepada *paterfamilias*. Tanpa menyeru mereka memberontak, beliau membayangkan jenis ketundukan yang dapat dihasilkan oleh Injil *dalam keadaan mereka*. Bagi isteri, seperti yang telah kita lihat, ini bermakna dia tidak harus tunduk kepada autoriti suaminya dengan berat hati, tetapi melayaninya dengan rendah hati dan menyenangkan hatinya, sama seperti dia juga mahu melayani Kristus dengan rendah hati dan menyenangkan hati-Nya.

Ajaran Paulus membawa keajaiban.

Dengan menegur *paterfamilias* dengan tajam dan kemudian berpaling dengan penuh kasih kepada golongan yang paling lemah dalam masyarakat patriarki – isteri-isteri, anak-anak dan hamba-hamba –, beliau menyebabkan gereja mula-mula menarik golongan yang tidak berkuasa secara beramai-ramai. Pengkritik kafir Celsus mengejek gereja pada abad kedua dengan kata-kata: “Agama Kristian ialah agama bagi wanita, kanak-kanak dan hamba.”⁴¹

Pendekatan Paulus terhadap hubungan dalam rumah tangga merupakan sesuatu yang sama sekali baharu bagi budaya pada masa itu. *Beliau tidak memansuhkan hierarki lama itu, tetapi juga tidak mahu mengekalkannya sebagai cita-cita ilahi*. Sebaliknya beliau merongrongnya sedemikian rupa sehingga bukan sahaja seluruh strukturnya dibenamkan ke dalam Injil, tetapi akhirnya ia larut di dalamnya, sebagaimana yang juga berlaku pada zaman kita.

Namun pada zaman purba itu, tidak ada seorang kafir pun yang melawat sebuah rumah tangga Kristian akan menyangka bahawa Paulus mahu merongrong undang-undang Rom atau memperkenalkan struktur rumah tangga egalitarian yang ringkas. Apa yang akan menarik perhatiannya tentang *paterfamilias* yang ditebus itu ialah, pertama, cara luar biasa dia menjaga dengan penuh kasih orang-orang yang dipimpinnya dan berkorban bagi mereka, dan kedua, keceriaan isterinya, anak-anaknya dan hamba-hambanya.

Berbeza dengan Pandangan 3, yang menganggap bahawa Paulus mengajar egalitarianisme tanpa syarat, pandangan ini menganggap bahawa apabila Paulus menyebut suami sebagai kepala isteri,

beliau mengakui norma-norma budaya yang menurutnya suami mempunyai autoriti atas isteri. Lagipun, apabila beliau membandingkan hubungan antara suami dan isteri dengan hubungan antara Kristus dan gereja, hal itu mungkin sekali bermakna bahawa beliau membayangkan yang seorang “bertanggungjawab” atas yang lain. Namun *walaupun beliau menganggap bahawa paterfamilias memikul tanggungjawab, beliau sama sekali tidak menetakannya sebagai sejenis “peranan” atau status yang harus dipegang oleh suami terhadap isterinya pada sepanjang zaman dan dalam semua budaya*. Sebaliknya: Jauh daripada menggambarkan kuasa budaya lelaki atas wanita sebagai cita-cita, beliau berusaha meredakannya melalui Injil.

Hujah John Piper disangkal

Sesetengah golongan komplementarian mengemukakan hujah balas bahawa jika kita menganggap Paulus mengakui autoriti suami dan mengaitkannya dengan hubungan Kristus dengan gereja, maka beliau sebenarnya mengisytiharkan kepimpinan–ketundukan suami dan isteri sebagai cita-cita dan dengan itu mengekalkannya untuk selama-lamanya. Piper berkata (dan menulis sebuah buku tentangnya) bahawa perkahwinan Kristian yang ditebus dan sekali gus hierarki memperlihatkan Injil kepada dunia. Beliau menulis: “Kepimpinan suami yang penuh kasih atas isterinya yang patuh dan bergantung kepadanya ialah gambaran Kristus dan gereja. Apabila suami kehilangan peranan kepimpinannya, hal ini tidak lagi berlaku.”⁴²

Hujahnya cacat dalam tiga segi. Pertama: Paulus mengatakan hal yang serupa tentang perhambaan dalam rumah tangga apabila beliau berkata kepada hamba-hamba supaya mentaati tuan mereka, sama seperti mereka mentaati Kristus, yang ialah Tuhan mereka. Menurut hujah Piper, Allah telah mencipta hubungan tuan–hamba untuk menunjukkan kepada dunia “keindahan” penundukan kita kepada Yesus, Tuhan kita. Tidak! Dalam kedua-dua kes, Paulus menerapkan Injil kepada keadaan yang nyata tetapi tidak semestinya ideal.

Kedua: Bukan hierarki dalam sesebuah perkahwinan, tetapi penebusan perkahwinan sedemikian yang menggambarkan Injil. Apa yang ditekankan oleh Paulus dalam petikan ini bukan hierarki, tetapi pelayanan suami kepada isterinya, yang menyesuaikan diri kepadanya dalam saling tunduk dan yang dengannya dia memelihara hubungan yang intim. Hal ini tentu dapat dinyatakan dengan lebih baik dalam perkahwinan yang berasaskan kesalingan daripada dalam perkahwinan yang hierarki. Seperti yang dihuraikan di bawah Pandangan 3, Paulus memperjelas penggunaan perkataan *kephalē* dengan menonjolkan Yesus sebagai Penyelamat dan Pemelihara gereja, bukan sebagai Tuhannya.

Ketiga: Tidak ada perkahwinan hierarki yang akan pernah cukup hierarki, jika kita menganggap bahawa Allah mahu menjelaskan kepada dunia pemerintahan Yesus atas gereja-Nya melalui perkahwinan. Yesus ialah Tuhan atas gereja-Nya, tetapi seorang suami pastinya bukan tuan atas isterinya.

Walaupun hujah Piper mempunyai kelemahan, *saya bersetuju dengannya bahawa perkahwinan Kristian sepatutnya mencerminkan sesuatu tentang Injil*. Sebuah perkahwinan Kristian, sama baiknya seperti mana-mana persekutuan Kristian, dapat menunjukkan kepada dunia bahawa kita murid-murid Yesus, dengan saling mengasihi secara berkorban, sama seperti Dia telah mengasihi kita. Perkahwinan yang berasaskan kesalingan dapat melakukan hal ini sama baik, jika tidak lebih baik, daripada perkahwinan yang tersusun secara hierarki. Sebuah perkahwinan Kristian dapat mencerminkan dengan baik satu lagi perkara: ikatan yang kekal dan intim yang kita miliki dengan Kristus. Analogi kepala dan tubuh yang digunakan oleh Paulus, yang disebutnya “satu daging”, menunjuk kepada hubungan perjanjian yang mendalam dan penuh kasih serta satu pertautan yang hidup dan organik. Walaupun

gagasan seorang pemimpin berpisah daripada orang bawahannya tidaklah begitu asing, gagasan sebuah kepala dipisahkan daripada tubuhnya amatlah mengerikan.

Di mana kita tersilap tentang Efesus 5

Dalam bukunya yang setebal 800 halaman, Grudem berhujah bersungguh-sungguh untuk ketundukan isteri dalam perkahwinan tanpa pernah menyebut perbezaan yang amat besar antara perkahwinan pada abad pertama dan perkahwinan hari ini.⁴³ Hal yang sama berlaku bagi pasangan Keller: Dalam kajian terperinci mereka tentang Efesus 5, mereka langsung tidak memberi perhatian kepada aspek ini dan juga tidak membincangkan keadaan perkahwinan pada masa itu. Tidak sekali pun. Itu satu kesilapan: Mereka memperlakukan sebatang sungai yang lebar seperti anak sungai yang sempit.

Paulus tidak berniat mengabadikan struktur rumah tangga purba. Sebaliknya beliau menerapkan Injil kepada satu keadaan budaya yang unik, yang sangat berbeza daripada keadaan kita. Paulus tidak berbicara kepada dunia saya, di mana kebanyakan wanita dewasa sama berpendidikan seperti lelaki, mengawal kesuburan mereka, berdikari dari segi kewangan, dan tidak ada keperluan sosial bagi seorang lelaki untuk berada di atas mereka. Semua ini memungkinkan satu jenis perkahwinan yang berbeza.

Soalan seterusnya ialah: Sekarang, setelah kita sedar bahawa ada sebatang sungai yang sangat lebar antara keadaan mereka dan keadaan kita, bagaimanakah kita dapat membina “jambatan” di atasnya untuk menjadikan prinsip-prinsip yang terkandung dalam teks itu boleh diterapkan bagi kita? Atau, dengan kata lain: Apakah yang akan dikatakan Paulus tentang perkahwinan hari ini dalam masyarakat kita, yang tidak lagi hierarki secara ketat, tetapi egalitarian? Saya mencadangkan yang berikut:

Beliau akan berkata kepada kita bahawa kita harus menjadikan Kristus pusat perkahwinan kita. Cara kita “melihat” satu sama lain, bergaul, bekerjasama dan saling menghormati harus dibentuk oleh hubungan kita yang utama dengan Kristus. Kita harus tunduk seorang kepada yang lain, menanggalkan sikap berdikari dan mementingkan diri, dan berusaha untuk satu hubungan “satu daging” yang intim, seperti yang dihidupi sebelum Kejatuhan di Taman Eden. Jika kita menganggap bahawa lelaki secara purata lebih berdikari dan oleh itu lebih mementingkan diri daripada wanita, yang secara purata lebih berorientasikan hubungan dan oleh itu lebih tertumpu kepada orang lain daripada lelaki, maka suami-suami seperti saya pastinya harus merenungkan secara khusus kasih Kristus yang berkorban kepada gereja, yang membawa kepada mekarnya pengantin perempuan-Nya dengan gemilang.

Sekarang, setelah saya sedar akan perbezaan yang jelas antara konteks pada masa itu dan konteks kita hari ini, saya sama sekali tidak dapat membayangkan bahawa Paulus akan berkata kepada sepasang suami isteri moden biasa – di mana suami dan isteri lebih dekat dari segi umur, kedua-duanya sama berpendidikan, mungkin kedua-duanya bekerja dan terlibat dalam membesarkan anak-anak mereka –: “Syabas kerana kamu menjalin perkongsian. Teruskan! Tetapi saya mahu berkeras bahawa suami harus memegang peranan kepimpinan dan isteri harus tunduk kepadanya.” Bagaimana mungkin beliau berbuat demikian, sedangkan beliau mengajar bahawa cita-cita penciptaan bagi perkahwinan ialah satu kesatuan satu daging, satu perkongsian sejati dalam erti kata yang sepenuhnya, seperti dalam perkahwinan asal Adam dan Hawa?

Ini bukan sekadar pendapat saya. Ini ialah pandangan yang meluas, malah pandangan majoriti umat Kristian: Dalam Surat Apostolik *Mulieris Dignitatem*, yang mengikat semua penganut Katolik, Paus Yohanes Paulus II mengatakan bahawa kuasa suami ke atas isterinya mencerminkan sesuatu yang “lama”; surat itu berbicara tentang suatu cara berfikir yang “berakar umbi dalam adat resam dan

tradisi keagamaan pada zaman itu". Sebaliknya, yang "baharu" dan merupakan "satu pembaharuan Injil" ialah bahawa "ketundukan bukan sehalu, tetapi saling".⁴⁴ Jika salah satu denominasi yang paling tidak fleksibel dari segi dogma dapat membuat pembetulan sedemikian terhadap ajarannya, kita yang lain wajar mengambil perhatian.

Sudah tentu masih ada budaya di dunia ini di mana lelaki berkuasa. Bagi mereka, ajaran Paulus seolah-olah dibuat khusus. Dalam masyarakat patriarki, suami lazimnya mempunyai kuasa sosial, intelektual, politik dan kewangan yang jauh lebih besar daripada wanita. Kini suami hendaklah menggunakan kuasa itu tanpa mementingkan diri demi kebaikan isterinya, sebagaimana Kristus menggunakan kuasanya yang lebih tinggi demi kebaikan gereja. Namun, apabila beribu-ribu suami dalam budaya patriarki melakukan hal ini cukup lama, kaum wanita dan para isteri akan mengembangkan kuasa sosial dan intelektual mereka sendiri dan menjadi lebih bersedia untuk menjadi rakan kongsi yang setara bagi suami mereka. Inilah tepatnya ke mana kajian saya telah membawa saya. Penerapan Pandangan 4 – *paterfamilias* yang ditebus – dalam budaya di mana perkahwinan disusun secara hierarki yang ketat akhirnya akan menyebabkan budaya itu berubah dan menggalakkan perkahwinan menurut Pandangan 3, seperti yang telah berlaku di negara-negara yang sudah lama dibentuk oleh agama Kristian.

Sekiranya kita meluaskan kajian kita tentang teks-teks Alkitab mengenai perkahwinan, seperti yang terdapat dalam Perjanjian Lama dan Perjanjian Baru, kecenderungan Allah terhadap perkahwinan yang berasaskan kesalingan akan jelas kelihatan sejak awal lagi.

Isteri yang memandu suami mereka

Memandangkan semua perkahwinan yang disebut dalam Perjanjian Lama berlangsung dalam persekitaran patriarki, kita boleh menganggap bahawa andaian budayanya ialah isteri berada di bawah suami mereka. Oleh itu, sangat menarik bahawa – selain daripada ramalan Allah bahawa "Adam akan memerintah Hawa" – *tidak ada satu perintah pun, sama ada dalam hukum Musa mahupun dalam kata-kata para nabi, yang menyuruh isteri tunduk kepada suami mereka.*

Apabila kita meneliti gambaran-gambaran kecil yang kita miliki tentang dinamik kuasa antara pasangan suami isteri dalam Perjanjian Lama, kita berulang kali mendapati bahawa isteri memandu suami mereka. Di banyak persimpangan dalam hidup saya, saya telah meminta hikmat daripada Allah dan memasang telinga ke arah syurga untuk mendengar apa yang hendak dikatakan-Nya kepada saya. Sering kali saya mendengar Dia berkata kepada saya apa yang pernah dikatakan-Nya kepada Abraham: "Dengarlah suara [isterimu] dalam segala yang dikatakannya kepadamu!"⁴⁵ Alangkah hebatnya nasihat itu! Saya tahu apa yang saya katakan: *Isteri sangat kerap mendengar daripada Allah terlebih dahulu.*

Bukankah itu tepat sekali yang berlaku kepada ibu Simson? Dalam budaya di mana tidak sopan bagi seorang lelaki untuk menyapa seorang wanita secara langsung, seorang malaikat mengambil rupa seorang lelaki dan memberitahu seorang wanita yang mandul bahawa dia akan mendapat seorang anak yang diurapi Roh. Kemudian wanita itu memanggil suaminya: "Lalu perempuan itu segera berlari memberitahu suaminya, katanya kepadanya: Lihatlah, lelaki yang datang kepadaku pada hari itu telah menampakkkan diri kepadaku!" Perhatikan dengan teliti kata-kata seterusnya: "[Dia] bangun dan mengikut isterinya." Mungkin tidak begitu senang hati bahawa seorang asing melanggar norma patriarki, dia bertanya: "Engkaukah lelaki yang telah berbicara dengan isteriku?"⁴⁶ Kisah ini juga menunjuk kepada suatu kelahiran yang jauh lebih penting. Lebih daripada seribu tahun kemudian, seorang malaikat datang terlebih dahulu kepada Maria untuk menyampaikan berita yang sama kepadanya.⁴⁷ Barulah kemudian dia memberitahu suaminya.⁴⁸ Dalam kedua-dua situasi, wanita itu

terlebih dahulu mengetahui daripada Allah apa yang akan berlaku, manakala lelaki itu hanya dimaklumkan kemudian – iaitu sehingga dia mengetahui apa yang sudah diketahui oleh isterinya. Seandainya ada sesuatu seperti "tatanan penciptaan" (yang sebenarnya tidak ada), Allah nampaknya tidak berpegang kepadanya.

Kemudian ada pula wanita dari Sunem, yang mengambil inisiatif dan menerima Nabi Elisa ke rumahnya. Dia berkata kepada suaminya: "Lihatlah, aku tahu bahawa orang yang selalu singgah di rumah kita ini ialah seorang abdi Allah yang kudus. Marilah kita membina sebuah bilik kecil berdinding batu di atas sotoh rumah dan meletakkan di dalamnya sebuah katil, meja, kerusi dan pelita untuknya, supaya dia dapat tinggal di situ apabila dia datang kepada kita!"⁴⁹ Sekali lagi suami itu segera menuruti isterinya dan secara naluri mempercayai pertimbangan rohaninya dalam hal ini.

Satu catatan ringkas wajar dibuat di sini: Walaupun tafsiran yang meluas ialah bahawa "suami ialah *kephalē* isteri", yang lebih kurang bermaksud "suami hendaklah menjadi ketua rohani keluarga", saya terpaksa memberitahu anda bahawa gagasan ini tidak berasaskan Alkitab. Mungkin anda patut membuang catatan anda yang menyatakan bahawa suami (bukan isteri) yang harus memimpin doa, mengajak keluarga beribadat bersama, atau menentukan gereja mana yang dihadiri oleh pasangan atau keluarga itu. Tanpa bermaksud mengecilkan inisiatif penting seorang suami atau bapa demi kesejahteraan rohani keluarganya, adalah lebih baik jika *kedua-duanya*, suami dan isteri, melakukan segala yang terdaya oleh mereka – sebagai satu pasukan dan sebagai individu – untuk mencari Allah, memilih sebuah gereja dan menjadi ahlinya, serta mengusahakan pertumbuhan rohani ahli keluarga yang lain. Sebagai jawapan kepada ajaran bahawa suami hendaklah menjadi pastor bagi seluruh keluarga, saya mencadangkan agar suami dan isteri bersama-sama membentuk pasukan kepimpinan pastoral keluarga.

Seorang lagi wanita yang nampaknya menentang norma patriarki, walaupun dia hidup dalam budaya yang didominasi lelaki, ialah Abigail. Suaminya yang sangat kaya, Nabal, "kasar dan jahat kelakuannya".⁵⁰ Apabila Daud dan pasukan tenteranya, yang sedang dalam pelarian dan kelaparan, meminta sedikit makanan daripada Nabal, dia mengejek mereka tanpa belas kasihan dan menolak permintaan mereka. Daud, yang sangat tersinggung dan marah, merancang untuk membunuh Nabal dan semua lelaki di tanahnya – memang diakui, bukan satu reaksi yang sangat Kristian.

Abigail menghalang pertumpahan darah itu dengan tidak mentaati suaminya dan tidak menyampaikan kepadanya berita tentang niat Daud untuk membunuh. Dia memuatkan makanan ke atas keldainya, menunggang ke arah Daud dan dengan bijak melayan ego Daud yang tercalar dengan berkata: "Tuanku, janganlah hiraukan lelaki dursila ini, si Nabal itu; kerana dia sama seperti namanya: 'Bodoh' namanya, dan kebodohan ada padanya."⁵¹ Bahkan ketika dia menekankan betapa teruknya suaminya itu, dia merayu kepada sisi baik Daud dan memohon belas kasihannya. Daud lalu memutuskan untuk meletakkan senjatanya.

Apabila Abigail pulang ke rumah dan memberitahu Nabal bahawa dia telah membatalkan arahannya dan bahawa Daud telah menyelamatkan nyawanya, jantungnya gagal dan dia mati sepuluh hari kemudian. Apabila Daud menghantar beberapa orang lelaki untuk menjemputnya menjadi isterinya yang ketiga, dia sujud dan berkata: "Lihatlah, hambamu ini sedia untuk melayani dan membasuh kaki hamba-hamba tuanku!"

Memang kisah ini agak luar biasa, tetapi perhatikan bahawa tiada apa-apa di dalamnya yang menunjukkan bahawa Allah merestui dia memanggil Nabal dan juga Daud sebagai "tuan"nya.

Walaupun kedua-dua lelaki itu menerima gelaran itu tanpa ragu-ragu, jelaslah bahawa di sini kita melihat seorang wanita yang telah belajar untuk *bertahan* dalam patriarki dengan menyesuaikan diri. Kadangkala ini bahkan bermaksud menentang "kuasa lelaki" – sesuatu yang dipuji dalam petikan ini. Jika ada apa-apa pun, di sini kita menemui contoh seorang wanita yang dalam budaya lain yang lebih adil mungkin akan menjadi seorang pemimpin yang berjaya. Daud kagum bukan sahaja dengan kecantikannya, tetapi juga dengan kebolehan strateginya dan diplomasinya yang memikat, yang dengannya dia segera menghalang pertumpahan darah yang tidak perlu.

Kesimpulan: Kisah-kisah Perjanjian Lama tidak menyokong gagasan bahawa kuasa suami ke atas isterinya ialah norma yang dikehendaki Allah.

Perkahwinan mutualistik dalam 1 Korintus 7

Kidung Agung ialah bahagian terpanjang dalam Kitab Suci yang membicarakan dinamik dalaman suatu ikatan yang penuh kasih, romantik dan seksual antara dua insan. Di dalamnya tiada langsung tanda-tanda hubungan kuasa dan ketundukan antara lelaki dan wanita. Dalam percintaan dan dalam hubungan seks, kedua-duanya mengambil inisiatif, kedua-duanya mengalah, kedua-duanya memberi dan kedua-duanya menerima. Kitab puisi ini bukan sahaja mengingatkan kita tentang kenikmatan polos yang dinikmati Adam dan Hawa bersama sebagai insan yang setara sebelum Kejatuhan; ia juga mempunyai padanannya dalam Perjanjian Baru.

1 Korintus 7 ialah bahagian yang paling panjang dalam surat-surat Paulus yang membicarakan perkahwinan. Namun, dalam garis panduannya tentang seksualiti, pelayanan dan perpisahan dalam perkahwinan Kristian, Paulus tidak memberikan sedikit pun petunjuk bahawa perkahwinan Kristian boleh menjadi sesuatu selain perkongsian yang berasaskan kesalingan dan penuh kasih antara insan yang setara. Malah, inilah satu-satunya pasal dalam Alkitab yang secara jelas membicarakan soal kuasa dalam perkahwinan. Kuasa itu, kebetulan, dimiliki oleh isteri dan juga suami.

Saya ingin memetik beberapa ayat⁵² yang menekankan kasih timbal balik dan kuasa bersama yang telah ditetapkan Allah untuk perkahwinan kita:

[S]etiap lelaki [hendaklah] mempunyai isterinya sendiri dan setiap wanita mempunyai suaminya sendiri. (ay. 2).

Hendaklah suami memberikan kepada isterinya kasih sayang yang wajib diberikannya, demikian juga isteri kepada suaminya. (ay. 3).

Isteri tidak berkuasa atas tubuhnya sendiri, tetapi suaminya; demikian juga suami tidak berkuasa atas tubuhnya sendiri, tetapi isterinya. (ay. 4).

Janganlah kamu saling menjauhi, kecuali dengan persetujuan bersama untuk sementara waktu (ay. 5).

Isteri tidak boleh berpisah daripada suaminya. ... Dan suami tidak boleh menceraikan isterinya (ay. 10-11).

Jika seorang saudara seiman mempunyai isteri yang tidak beriman, dan isteri itu bersetuju tinggal bersamanya, janganlah dia menceraikannya; dan seorang isteri yang mempunyai suami yang tidak beriman, yang bersetuju tinggal bersamanya, janganlah dia meninggalkan suaminya (ay. 12-13).

[S]uami yang tidak beriman itu dikuduskan oleh isterinya, dan isteri yang tidak beriman itu dikuduskan oleh suaminya (ay. 14).

Tetapi jika orang yang tidak beriman itu mahu bercerai, biarlah dia bercerai! Dalam hal demikian, saudara lelaki atau saudara perempuan itu tidak terikat (ay. 15).

Kerana bagaimanakah engkau tahu, hai isteri, bahawa engkau dapat menyelamatkan suamimu? Atau bagaimanakah engkau tahu, hai suami, bahawa engkau dapat menyelamatkan isterimu? (ay. 16).

Tetapi jika engkau [seorang lelaki] berkahwin, engkau tidak berdosa; dan jika anak dara berkahwin, dia tidak berdosa (ay. 28).

Orang yang tidak berkahwin memikirkan perkara-perkara Tuhan ... Wanita yang tidak berkahwin memikirkan perkara-perkara Tuhan (ay. 32, 34b).

[O]rang yang berkahwin pula memikirkan perkara-perkara dunia ... wanita yang berkahwin pula memikirkan perkara-perkara dunia (ay. 33-34a).

Apakah yang kita pelajari dalam 1 Korintus 7 tentang rancangan Allah bagi perkahwinan? "Jawapan-jawapan Paulus ... tentu kelihatan luar biasa bagi pembaca abad pertama," kata Richard Hays. "Pasangan suami isteri tidak berada dalam hubungan hierarki antara satu sama lain, dan mereka juga bukan unit yang berautonomi yang masing-masing berbuat sesuka hati. Sebaliknya, perkahwinan ialah hubungan saling tunduk, di mana setiap pasangan menjadi milik yang lain."⁵³

Ketika saya mula-mula menasihati orang tentang cara memilih pasangan hidup, saya menyarankan agar keputusan itu diserahkan kepada Allah. Kemudian, pada suatu hari ketika saya membaca 1 Korintus 7, saya sedar bahawa saya baru sahaja membaca satu-satunya ajaran yang jelas tentang perkara ini dalam Perjanjian Baru: "Dia bebas berkahwin dengan sesiapa yang dikehendakinya, asalkan di dalam Tuhan!" (ay. 39). Pengajarannya? Kita perlu memilih, dan memilih dengan bijaksana. Nah, ketika saya membaca semula 1 Korintus 7 baru-baru ini, saya mengalami detik pencerahan yang serupa: Satu-satunya ayat dalam seluruh Perjanjian Baru yang berbicara tentang bagaimana pasangan harus membuat keputusan penting – misalnya, bila mereka harus melakukan hubungan seks atau bersama-sama mencari Allah – berbunyi: "Janganlah kamu saling menjauhi, kecuali *dengan persetujuan bersama*" (ay. 5). Pengajarannya? *Jika sepasang suami isteri berhati-hati untuk membuat keputusan bersama sebagai rakan kongsi yang setara, suami tidak perlu memberi perintah atau membuat keputusan muktamad.*

Kesimpulan: 1 Korintus 7 ialah satu-satunya pasal yang secara jelas berbicara tentang kuasa suami ke atas isterinya – *tetapi ia juga berbicara tentang kuasa isteri ke atas suaminya*. Dalam perkahwinan, pasal ini menggalakkan kesetaraan lelaki dan wanita serta saling tunduk dan persetujuan bersama sebagai asas untuk membuat keputusan.

Memandangkan kesatuan Kitab Suci yang diberi kuasa oleh Roh Kudus, 1 Korintus 7 boleh dan sepatutnya menentukan tafsiran kita tentang Efesus 5. Oleh itu, adalah ganjil bahawa kebanyakan penulis komplementarian yang terkenal sama ada hanya menyebut 1 Korintus 7 secara sepintas lalu, sambil mengetepikan percanggahan sebenar pasal itu dengan tafsiran mereka⁵⁴, atau – yang lebih kerap berlaku – langsung mengabaikan teks itu.⁵⁵

Jadi, pandangan manakah yang berlaku?

Untuk menutup bab tentang tafsiran Efesus 5 ini, saya ingin meneliti soalan pandangan yang manakah antara keempat-empat pandangan itu yang patut diutamakan dalam perkahwinan dan gereja kita.

Saya menyeru agar kita menolak Pandangan 1 (suami sebagai pembuat keputusan) dan menamakannya sebagaimana adanya: satu teologi yang menindas.

Pandangan 2 (suami sebagai penentu keputusan muktamad) telah berfungsi selama bertahun-tahun sebagai persinggahan sementara dalam perkahwinan saya dan Julie, dan saya bersyukur untuk itu. Namun, analisis terhadap masalah-masalah yang berkaitan dengannya, keunggulan eksegesis Pandangan 3 dan 4, serta pembacaan Alkitab yang lebih menyeluruh tentang perkahwinan bermakna kita barangkali patut meninggalkan pandangan ini juga.

Jadi, antara dua pandangan yang tinggal, yang manakah kita pilih?

Mungkin kita tidak perlu memilih langsung.

Pandangan 3 (suami sebagai pelayan kepada rakan kongsinya yang setara) menyokong perkahwinan yang berasaskan kesalingan, manakala Pandangan 4 (suami sebagai *paterfamilias* yang ditebus) tidak membantah perkahwinan sedemikian, tetapi menawarkan garis panduan bagi perkahwinan dan gereja dalam budaya yang masih sangat bersifat patriarki.

Dengan kata lain: Pandangan 4 mungkin paling membantu kita untuk *memahami* petikan ini sebagaimana yang mungkin difahami oleh pembaca asalnya. Tetapi Pandangan 3 ialah cara yang betul untuk *menerapkan* Efesus 5, terutamanya bagi kita yang hidup dalam budaya yang lebih egalitarian.

Maka nasihat Allah yang bijaksana bagi pasangan suami isteri ialah supaya mereka menyedari ikatan "satu daging" mereka, sebagaimana yang dinyatakan dalam hubungan kasih di Taman Eden. Tambahan pula, mereka hendaklah memperkukuh kesatuan ini melalui penyerahan diri dan kesediaan untuk melayani yang sepenuhnya dan timbal balik, serta – dalam membuat keputusan – melalui pertimbangan dan persetujuan bersama. Dalam perjalanan ini, dua perbandingan dapat memberi kita inspirasi: kasih Kristus yang rela berkorban untuk gereja-Nya dan penjagaan setiap orang terhadap tubuhnya sendiri.

Bagaimanakah kita menangani keraguan yang masih tersisa tentang maksud Allah bagi kesetaraan yang sebenar antara lelaki dan wanita? Bahagian berikut membincangkan barangkali sebab yang paling penting untuk meninggalkan cara berfikir patriarki dalam perkahwinan (serta dalam gereja dan dalam masyarakat).

Allah yang menyesuaikan diri

"Adakah [kita sebagai suami] akan cuba berpaut pada kuasa ke atas isteri kita yang dahulunya diberikan kepada kita oleh budaya di sekeliling kita, tetapi yang kini sebahagian besarnya sudah tidak kita miliki lagi? Atau adakah kita akan dengan rela hati melepaskan kuasa dan tuntutan terhadapnya, memperlakukan isteri kita sebagai insan yang setara, dan sebagai balasannya menuai hubungan perkahwinan yang lebih intim?"

Peter Davids⁵⁶

Gates Foundation baru-baru ini membiayai satu kajian antarabangsa berskala besar yang mendapati bahawa wanita sangat kurang diwakili dalam media. "Sebagai contoh, wanita hanya dipetik dalam 29% berita dalam talian yang dianalisis di United Kingdom pada tahun 2019. Di India, angkanya hanya 14%."⁵⁷ Walaupun ada segala kemajuan yang menakjubkan dalam memperbaiki kedudukan wanita dalam masyarakat, kita masih jauh kurang cenderung untuk "melihat" dan "mendengar" wanita berbanding lelaki.

Betapa lebih lagi keadaan sosial pada alaf-alaf yang lalu, ketika patriarki tidak dipersoalkan, menghalang keupayaan wanita untuk naik ke jawatan awam? Ahli arkeologi Ian Morris menjelaskan mengapa terdapat begitu sedikit bukti bahawa wanita pernah wujud di Athens purba: "Wanita dan hamba tetap tidak kelihatan", disebabkan oleh "budaya warganegara lelaki yang meresapi segala-galanya", di mana lelaki "bukan sahaja menindas wanita, tetapi juga mengawal ruang tempat wanita hidup", sehingga wanita secara praktikalnya tidak kelihatan dalam budaya pada masa itu, sama seperti dalam penemuan arkeologi hari ini.⁵⁸

Dalam dunia Yunani-Rom yang lebih luas, tempat gereja yang masih muda itu tersebar, keadaan wanita tidaklah jauh lebih baik. Selain daripada beberapa pengecualian yang jarang berlaku,⁵⁹ wanita terhormat tidak mencari peranan kepimpinan awam. Kehormatan mereka terletak pada kerja rumah dan mendidik anak-anak. Dalam drama-drama Yunani, watak wanita yang paling kerap ialah hamba perempuan dan pelacur, kerana drama-drama itu menceritakan "kisah-kisah kehidupan". Wanita terhormat di kota dan gadis-gadis muda yang belum berkahwin diharapkan tinggal di rumah dan tidak menunjukkan diri di khalayak ramai. Oleh itu, tidak hairanlah bahawa hanya sedikit wanita yang memegang "peranan kepimpinan". Lagipun, seseorang perlu menerima pendidikan tertentu dan tampil di khalayak ramai untuk memainkan peranan dalam kehidupan awam dan membuktikan bahawa dia memiliki ciri-ciri kepimpinan. Oleh sebab wanita hidup tersembunyi, hanya sedikit wanita yang dikurniai Allah karunia mengajar dan memimpin pernah mendapat peluang untuk karunia-karunia itu dikenali, dikembangkan dan digunakan di khalayak ramai.⁶⁰

Mengapakah isteri-isteri para pemimpin lelaki begitu jarang disebut dalam Perjanjian Baru? Penekanan moden pada kesetaraan, perkongsian dan status bersama pasangan suami isteri Kristian hampir tidak wujud pada zaman awal gereja Kristian, ketika – bahkan di dalam gereja – tugas-tugas rumah tangga dan mendidik anak-anak diserahkan kepada isteri.

Demikian juga kita boleh bertanya mengapa terdapat begitu sedikit watak wanita dalam Alkitab berbanding lelaki. Sesetengah pengkritik yang menafikan ilham ilahi Alkitab berhujah hari ini bahawa hal ini membuktikan bahawa kitab itu hanyalah hasil sesuatu budaya patriarki. Sesetengah penganut komplementarianisme mengatakan bahawa ini ialah cara Allah untuk menonjolkan peranan-peranan unik dan istimewa yang hanya boleh dimainkan oleh lelaki dalam Kerajaan Allah. Namun, cara yang lebih baik untuk memahami kedua-duanya – kuasa ilahi Alkitab dan juga pelbagai situasi sejarah yang dibicarakannya – ialah dengan mengatakan bahawa Allah menyesuaikan wahyu-Nya kepada manusia dalam situasi tertentu, tanpa dengan sendirinya menjadikan situasi itu sebagai unggul. Jika kita terlepas pandang prinsip tafsiran yang penting ini, kita akan membuat kesimpulan secara tidak kritis daripada pemerhatian bahawa wanita pada zaman Alkitab dalam pelbagai cara berada di bawah lelaki, bahawa wanita, sebagai sebahagian daripada rancangan Allah yang universal, hendaklah tunduk kepada lelaki di semua tempat dan pada semua zaman.

Penyesuaian Allah, difahami dengan betul

Pada akhir sejarah, Allah akhirnya akan memerintah atas sebuah masyarakat yang unggul. Tetapi sejak Kejatuhan, Dia telah memilih untuk bekerja secara menebus di dalam masyarakat yang rosak itu, dan bukannya sekadar menghakiminya dengan banjir seperti dahulu. Buat masa ini, penebusan Allah turun bagaikan hujan sedemikian rupa sehingga "air hidup Roh Kudus mengalir ke atas landskap sosial [yang sedia ada] dan, seperti sungai yang berliku-liku, menyesuaikan diri dengan kontur yang ditemuinya. Namun dalam proses itu, seperti arus air yang tidak dapat dihalang, ia membentuk semula landskap itu dan akhirnya meluruskan jalan-jalan yang bengkok."⁶¹

Beberapa petikan Alkitab yang sedikit itu, di mana para penulis Perjanjian Baru seolah-olah bersetuju dengan patriarki budaya pada zaman itu, sebenarnya merupakan contoh penyesuaian Allah. Dia bekerja dengan apa yang ada pada-Nya, dan para rasul mengikut teladan-Nya – mereka menabur benih Kerajaan Allah di tanah yang masih penuh dengan batu dan lalang. Kini kita hidup dalam pertindihan zaman. Kerajaan Allah sudah hadir di tengah-tengah dunia yang telah jatuh, yang diresapi oleh sistem-sistem sosial yang telah jatuh. Suatu hari nanti Kerajaan itu akan menggantikan sistem-

sistem ini sepenuhnya, tetapi buat masa ini ia berakar di dalamnya dan menumbuhkan sesuatu yang baharu daripadanya.

Penganut komplementarianisme, John MacArthur, berhujah bahawa oleh sebab hanya lelaki yang menulis Kitab Suci, ini membuktikan bahawa Allah hanya menetapkan lelaki untuk mengajar firman Allah. Dia jelas mengabaikan ahli-ahli teologi yang menganggap munasabah bahawa Surat Ibrani ditulis oleh Priskila (dengan Akwila di sisinya). Namun yang paling penting, dia terlepas pandang bahawa pada zaman purba *hampir tiada wanita yang pernah menerima pendidikan untuk menulis* – fakta bahawa hanya lelaki yang menulis kitab-kitab dalam Alkitab (atau sekurang-kurangnya kebanyakannya lelaki, jika Priskila memang memegang pena) membuktikan bahawa Allah bekerja dengan apa yang tersedia, walaupun Dia berjanji suatu hari nanti akan mewujudkan *Shalom*, di mana semua lelaki *dan wanita* boleh membaca dan menulis.

Lagi tentang ketundukan isteri

Keadaan sosial wanita pada zaman purba jauh lebih buruk daripada hari ini (walaupun kita juga masih mempunyai perjalanan yang jauh): Lelaki diutamakan berbanding wanita, memegang kuasa dan jawatan awam; orang memberi perhatian kepada apa yang dikatakan dan dilakukan oleh lelaki, dan menghadkan wanita kepada ruang rumah tangga yang sangat kecil, sehingga mereka tidak kelihatan, sama seperti hamba dan kanak-kanak.

Setiap wanita yang melawan terpaksa menanggung akibatnya. Dalam Ester 1, misalnya, Raja Xerxes mengadakan jamuan untuk golongan elit kerajaannya; pada masa yang sama, isterinya, Wasti, menjemput sahabat-sahabatnya ke satu majlis untuk kaum wanita. Di tengah-tengah perayaan itu, Xerxes, yang "hatinya riang kerana wain", memerintahkan isterinya yang sangat cantik itu meninggalkan majlisnya untuk "memperlihatkan kecantikannya kepada rakyat dan para pembesar, kerana dia cantik rupanya". Apabila Wasti enggan datang, raja yang murka, yang dimalukan di khalayak ramai oleh ketidaktaatan isterinya, meminta nasihat daripada orang-orang bijaksananya. Mereka memutuskan untuk melucutkan Wasti daripada takhta permaisuri dan melarangnya bertemu dengan suaminya lagi. Sebabnya: Mereka mahu menutup segala kemungkinan bahawa wanita-wanita lain di negeri itu akan mengikut teladannya dan tidak mematuhi perintah suami mereka. Matlamatnya ialah supaya "semua wanita menghormati suami mereka, daripada yang paling kecil hingga yang paling besar".

Kisah ini membuktikan bahawa dalam hampir setiap budaya purba, dalam hal ini di Parsi dan bukan di Israel, orang menganggap bahawa lelaki memimpin dalam jawatan awam dan wanita hendaklah berada di bawah suami mereka. Dengan demikian Kitab Suci sendiri menunjukkan *bahawa patriarki ialah hasil Kejatuhan dan bukan ciptaan istimewa Allah Israel*.

Para rasul berada dalam dunia yang serupa, yang didominasi oleh lelaki, ketika mereka memberitakan Injil dan mendirikan gereja-gereja di seluruh Empayar Rom. Kita telah meneliti Efesus 5, tetapi di luar petikan itu juga, nasihat para rasul kepada isteri-isteri Kristian dalam gereja abad pertama adalah sebulat suara. Paulus menulis kepada jemaat di Kolose: "Hai isteri-isteri, tunduklah kepada suami kamu ..." ⁶² dan kepada Titus: "Ajarlah ... wanita-wanita muda ... supaya tunduk kepada suami mereka." ⁶³ Petrus mengatakan perkara yang sama: "Hai isteri-isteri, tunduklah kepada suami kamu ..." ⁶⁴ Bagi setiap orang yang mengakui Alkitab sebagai berautoriti, hal ini kelihatan sangat jelas pada pandangan pertama. *Kita mungkin menyangka bahawa cita-cita Allah bagi semua perkahwinan ialah isteri tunduk kepada suami, tetapi dalam bahagian seterusnya bab ini saya akan menyangkal kesimpulan itu dengan*

menunjukkan bahawa andaian yang salah ini bergantung pada pembacaan yang dangkal dan salah terhadap teks-teks ini.

Bagaimanakah kita memahami kata-kata Paulus dalam Surat Kolose: "Hai isteri-isteri, tunduklah kepada suami kamu, sebagaimana patut di dalam Kristus. Hai suami-suami, kasihilah isteri kamu dan janganlah berlaku kasar terhadap mereka."? Saya menegaskan bahawa berdasarkan tafsiran kita terhadap ayat-ayat ini, kita tidak sampai kepada kesimpulan yang berbeza daripada dalam Efesus 5. Para sarjana sepakat bahawa Surat Kolose dan Surat Efesus ditulis pada masa yang sama. Hal ini juga dapat dilihat daripada sejenis kaedah "potong dan tampal" pada ungkapan-ungkapan penting yang terdapat dalam kedua-dua surat itu. Ayat-ayat sebelumnya dalam kedua-dua petikan itu hampir sama. Kedua-duanya menggunakan istilah-istilah berikut dalam susunan yang sama: "satu sama lain", "mazmur", "puji-pujian", "lagu-lagu rohani", "dalam hatimu", "sentiasa mengucap syukur kepada Allah Bapa", "dalam nama", "Tuhan", "Yesus", "Kristus". Perbezaannya ialah petikan Surat Kolose yang hanya dua ayat panjangnya merupakan versi ringkas petikan Surat Efesus yang merangkumi tiga belas ayat. Efesus 5 meluaskan ungkapan-ungkapan ringkas dalam Surat Kolose dan dengan itu menjelaskan maksudnya.

Dan bagaimana pula dengan dua petikan yang lain, Titus 2:3-5 dan 1 Petrus 3:1? Ada sebab-sebab yang kukuh untuk meragui bahawa dalam teks-teks ini Paulus dan Petrus mengenakan satu perintah umum kepada semua wanita sepanjang sejarah manusia supaya tunduk kepada suami mereka.⁶⁵ Ini ialah nasihat pastoral kepada orang-orang di rantau Mediterranean pada abad pertama yang berpegang kepada peraturan rumah tangga Aristoteles, dan oleh itu *tidak didorong oleh tatanan penciptaan, tetapi oleh keprihatinan yang boleh difahami untuk menjaga nama baik*. Izinkan saya menjelaskannya.

Peraturan rumah tangga

Kita berisiko menggunakan ayat-ayat "isteri-isteri, tunduklah" sebagai teks bukti jika kita mencabutnya daripada konteksnya. Marilah kita meneliti konteks kesusasteraannya, iaitu petikan-petikan yang lebih besar di mana kita menemui ayat-ayat ini dan ayat-ayat lain yang serupa:

	<i>Isteri – Suami / Wanita – Lelaki</i>	<i>Anak-anak – Ibu bapa</i>	<i>Hamba – Tuan</i>
Efesus	5:21-33	6:1-4	6:5-9
Kolose	3:18-19	3:20-21	3:22–4:1
1 Petrus	3:1-7	Tidak disebut	2:18-25
Titus	2:1-8	Tidak disebut	2:9-10
1 Timotius	5:1-16	Tidak disebut	6:1-3

Apakah yang kita perhatikan apabila menganalisis konteks kesusasteraan ini? Pertama sekali: Setiap kali ketundukan seorang isteri disebut, ia merupakan sebahagian daripada apa yang dipanggil "kod rumah tangga", yang mengatur hubungan dalam sebuah rumah tangga yang terdiri daripada suami, isteri, anak-anak dan hamba. Selaras dengan ajaran Aristoteles yang lebih awal, menurut undang-undang Rom rumah tangga hendaklah diatur di bawah pemerintahan seorang lelaki yang lebih tua. Jika tiada lelaki dewasa, wanita yang paling tua mengambil alih peranan ini. Kod rumah tangga purba mengikut satu hierarki yang ditetapkan menurut susunan pangkat dari atas ke bawah: ketua rumah tangga, kemudian isteri, kemudian anak-anak dan hamba. Dengan kata lain: Paulus dan Petrus tidak mengisytiharkan hikmat yang bebas daripada konteks, yang berlaku bagi semua pasangan suami isteri

sepanjang sejarah Kristian selebihnya. Mereka berbicara kepada satu konteks yang sangat khusus – penerapan Injil dalam sebuah rumah tangga biasa pada zaman purba yang diatur menurut ketentuan masyarakat Rom.

Kedua, tiada satu pun daripada teks-teks ini yang memerintahkan suami untuk memimpin. Isteri hanya diminta untuk tunduk. Para rasul menganggap bahawa kepimpinan lelaki sudah pun diamalkan. Apa yang ingin mereka capai dengan perintah-perintah mereka ialah melunakkan kepimpinan suami dan mengangkat status isteri yang lebih rendah. Petrus dan Paulus mengajar wanita untuk menerima ketundukan sebagai sesuatu yang sukarela, yang diperkukuh oleh Injil, dan bukannya sekadar bertoleransi dengan kepimpinan suami.

Ketiga: Dalam semua petikan ini – dan inilah yang paling penting bagi hujah bab ini – *ketundukan yang dituntut daripada isteri kepada suaminya diletakkan selari dengan ketundukan yang dituntut daripada hamba kepada tuannya*. Di dua tempat, keselarian ini juga diterapkan pada ketaatan anak-anak kepada ibu bapa mereka, tetapi keselarian dengan hubungan tuan dan hamba dibuat setiap kali.

Saya akan kembali sebentar lagi kepada keselarian antara perhambaan dan patriarki, tetapi terlebih dahulu saya ingin menunjukkan bahawa Paulus dan Petrus tidak menjadikan perhambaan mahupun ketundukan isteri dalam perkahwinan sebagai cita-cita unggul – sebaliknya, sebagaimana yang patut dilakukan oleh semua pemimpin rohani yang baik, mereka membantu gereja-gereja yang mereka layani *untuk memanfaatkan sebaik-baiknya situasi yang kadangkala jauh daripada unggul*. Allah melakukan sesuatu yang serupa dalam Kejadian 16, ketika hamba perempuan Hagar melarikan diri daripada tuannya, Sara, yang telah menganiayanya. Setelah menyelamatkan dan menguatkan Hagar, Allah berkata: "Kembalilah kepada tuanmu dan tunduklah di bawah kuasanya!"⁶⁶ Siapakah antara kita yang akan menyimpulkan bahawa arahan Allah kepadanya merupakan ungkapan tujuan-Nya yang tertinggi dan terbaik baginya? Tidak, nasihat-Nya yang bersifat kebapaan membantu Hagar memanfaatkan sebaik-baiknya situasi yang jauh daripada unggul. Nampaknya lebih baik bagi dia dan anaknya untuk tunduk kepada Sara daripada melarikan diri ke padang gurun.

Hari ini juga, kadangkala lebih baik kita memanfaatkan sebaik-baiknya situasi yang tidak unggul yang kita alami. Ayah saya, misalnya, yang baru berkahwin, dikerah untuk menjalani perkhidmatan tentera selama dua tahun dalam tentera Afrika Selatan. Dengan seorang bayi yang baru lahir dan seorang isteri muda di rumah, dia tahu bahawa ini jauh daripada unggul, tetapi dia tiada pilihan. Dia hanya dapat memanfaatkan sebaik-baiknya situasi yang buruk itu. Pilihan lain ialah penjara. Kadangkala seorang pastor menasihati jemaatnya untuk mengambil bahagian dalam pilihan raya demokratik, walaupun demokrasi tidak terdapat dalam Alkitab dan oleh itu tidak semestinya cita-cita kekal Allah bagi masyarakat manusia. Satu khutbah yang menentanginya akan mencetuskan reaksi balas yang tidak perlu. Hal yang sama berlaku bagi peraturan rumah tangga Aristoteles pada abad pertama.⁶⁷

Keprihatinan terhadap nama baik

Selain membantu mereka memanfaatkan sebaik-baiknya situasi yang tidak unggul – mengapakah Petrus dan Paulus menasihati wanita dan hamba supaya dengan sukarela tunduk kepada suami atau tuan mereka masing-masing, yang pula diarahkan supaya memperlakukan isteri atau hamba mereka dengan baik dan penuh hormat? Dalam kebanyakan teks itu kita menemui satu jawapan yang meyakinkan: Paulus dan Petrus berusaha menjaga kredibiliti dan daya tarikan penginjilan gereja-gereja yang masih muda itu di mata dunia yang sedang memerhati, di mana ketaatan wanita dan hamba kepada *paterfamilias* memang merupakan undang-undang Rom.

Inilah bukti-buktinya dalam teks:

- Sejurus sebelum Petrus berbicara kepada hamba dan isteri, dia menasihati supaya tunduk kepada maharaja dan menambah: "Kerana inilah kehendak Allah, iaitu supaya *dengan perbuatan baik kamu, kamu membungkamkan cakap kosong orang-orang yang bodoh dan jahil.*"⁶⁸
- Kepada isteri-isteri, Petrus berkata: "Tunduklah kepada suami kamu, supaya jika ada antara mereka yang tidak percaya kepada firman, mereka dapat dimenangi tanpa kata-kata melalui kelakuan isteri mereka."⁶⁹
- Kepada wanita-wanita di Kreta, Paulus berkata: "Tunduklah kepada suami kamu, supaya tiada orang yang menghina firman Allah."⁷⁰
- Kepada hamba-hamba di Kreta, Paulus berkata: "Tunduklah kepada tuan kamu, supaya dalam segala hal kamu menghormati ajaran tentang Allah, Penyelamat kita."⁷¹
- Kepada hamba-hamba di Efesus, Paulus berkata: "Semua orang yang berada di bawah kuk perhambaan hendaklah menganggap tuan mereka layak dihormati dalam segala hal, supaya nama Allah dan ajaran kita tidak dicela."⁷²
- Mengenai semua arahannya yang disampaikan melalui Timotius kepada gereja di Efesus, Paulus menulis: "Berikanlah arahan-arahan ini kepada orang ramai, supaya tiada seorang pun yang dapat dicela. ... Janganlah memberi musuh peluang untuk memfitnah."⁷³

Apakah yang sedang berlaku di sini? Terutamanya Surat 1 Petrus, tetapi juga Surat Titus dan Surat 1 Timotius, merupakan surat kepada gereja-gereja kecil yang sering dianiaya dan bergelut dengan penderitaan. Strategi Iblis ialah menarik perhatian negatif kepada gereja-gereja ini. Surat Efesus ialah satu dokumen "dalaman" yang ditujukan khusus kepada orang Kristian, tanpa mengambil kira orang luar (oleh itu tiada sebutan tentang masalah nama baik). Sebaliknya, dalam ketiga-tiga surat ini, motivasinya ialah untuk menangani satu masalah yang khusus kepada situasi, iaitu bagaimana gereja kelihatan di mata orang luar. Cynthia Westfall berkata tentang hal ini:

Ini ialah budaya yang sangat mementingkan kehormatan, di mana peranan jantina memainkan peranan yang penting. Jika seorang isteri berkelakuan seperti "tuan" kepada suaminya dengan menguasainya, hal ini dianggap sebagai cabaran yang merosakkan seluruh hierarki Empayar Rom dan sistem naungan. Pelanggaran terhadap konvensyen sedemikian dipandang serius dan boleh memusnahkan nama baik gereja-gereja. Kelakuan wanita memberikan peluang yang dialu-alukan untuk serangan polemik terhadap gereja awal dan kumpulan-kumpulan agama yang lain.⁷⁴

Dalam dunia di mana hamba dan isteri diwajibkan oleh undang-undang untuk tunduk kepada *paterfamilias*, isteri-isteri dan hamba-hamba ini diseru untuk melangkaui kebiasaan dan dengan sukarela menundukkan hidup mereka kepada suami atau tuan mereka masing-masing. Syukurlah, para rasul telah memberikan arahan yang sepadan kepada *paterfamilias*, jika dia seorang Kristian, tentang bagaimana dia patut memelihara ahli-ahli rumah tangganya dengan ikhlas.

Ringkasnya: Apabila Petrus dan Paulus menyuruh wanita tunduk kepada suami mereka, mereka tidak menetapkan hierarki jantina dalam semua perkahwinan sebagai sejenis cita-cita Kristian. Sebaliknya, mereka menyesuaikan diri dengan satu situasi yang tidak unggul. Dalam baris pertama suratnya, Petrus tidak berbicara kepada orang percaya yang hidup dalam masyarakat masa depan yang sempurna, tetapi kepada "orang-orang pendatang yang tersebar di semua wilayah" – kita ialah orang asing yang berusaha sedaya upaya untuk menyesuaikan diri, walaupun kita menghidupi kewarganegaraan kita yang sebenar dalam Kerajaan Allah. Jika kita mengambil kira norma-norma rumah tangga purba,

petikan-petikan ini harus difahami sebagai dorongan kepada gereja untuk mengatasi norma-norma budaya tanpa memberontak terhadapnya secara terbuka. Petrus dan Paulus terpaksa bertindak di dalam tatanan yang tidak sempurna, kerana pegawai-pegawai Rom mencari apa sahaja alasan untuk memenjarakan orang Kristian. Setiap cabaran akan mengundang siasatan dan penganiayaan terhadap gereja-gereja kecil ini. Yang patut diperhatikan ialah bahawa selepas Surat 1 Petrus, Surat Titus dan Surat 1 Timotius ditulis, hanya beberapa tahun berlalu sebelum penulis-penulisnya, Petrus dan Paulus, dihukum mati kerana mengganggu ketenteraman Rom.

"Hamba-hamba, tunduklah ... Demikian juga, hai isteri-isteri, tunduklah"

Titus diminta untuk mengajar wanita supaya tunduk kepada suami mereka (2:3-5), dan tidak lama kemudian dia juga diberitahu bahawa hamba hendaklah tunduk kepada tuan mereka (2:9).

Petrus membalikkan susunan Paulus: Mula-mula dia berbicara tentang hubungan antara hamba dan tuan, kemudian tentang hubungan antara isteri dan suami. Dalam 1 Petrus 2:18, hamba diminta untuk tunduk kepada tuan mereka dengan penuh hormat – bukan sahaja kepada yang baik dan peramah, tetapi juga kepada yang tidak adil; kemudian dalam 3:1 kita membaca bahawa isteri hendaklah dengan cara yang sama tunduk kepada suami mereka. Melalui pilihan katanya, Petrus menguatkan hubungan antara arahan-arahan ini: "Hamba-hamba ... tunduklah ... Hai isteri-isteri, dengan cara yang sama, tunduklah ...!"

Sekarang kita sampai kepada hujah teras bab ini: *Arahan supaya isteri tunduk ditafsirkan oleh penganut komplementarianisme sebagai abadi dan berlaku secara universal. Sebaliknya, arahan yang selari supaya hamba tunduk difahami oleh kita, manusia moden yang telah meninggalkan perhambaan, sebagai bergantung kepada situasi.*

Oleh sebab sejarah berulang apabila tiada sesiapa belajar daripadanya, saya akan menghuraikan pemahaman ini dengan lebih terperinci.

Penentangan orang Kristian terhadap pemansuhan perhambaan

Golongan abolisionis Kristian, yang didorong oleh kesedaran akan keadilan Allah, mula-mula menamatkan perhambaan sebagai institusi di United Kingdom pada tahun 1833, kemudian pembebasan hamba lama-kelamaan tersebar ke negara-negara lain juga. Orang-orang seperti William Wilberforce, John Wesley, John Newton, Charles Finney, adik-beradik Grimké, Harriet Stowe, Olaudah Equiano dan Frederick Douglass akhirnya membawa institusi perhambaan kepada penghujung yang gemilang dan kekal. Semua orang Kristian moden suka bercerita tentang wira-wira perubahan sosial ini.

Yang kurang diketahui – dan mungkin kita sengaja melupakannya kerana hal itu memalukan bagi orang Kristian hari ini – ialah bahawa di Amerika Syarikat, penentang terbesar pemansuhan perhambaan ialah orang Kristian di bahagian selatan negara itu. Malah, denominasi yang kini terbesar di Amerika Syarikat, Southern Baptists (Baptis Selatan), berpisah daripada Northern Baptists (Baptis Utara) pada tahun 1845 tepat kerana persoalan ini.

Sehingga abad ke-18, kebanyakan orang Kristian percaya bahawa perhambaan itu alkitabiah; maksud mereka ialah perhambaan itu *direstui oleh Allah*. Ahli-ahli teologi yang setia kepada Alkitab di Amerika seperti Robert Dabney dan J. H. Thornwell mengembangkan hujah-hujah alkitabiah yang meyakinkan untuk mengekalkan perhambaan. Charles Hodge, ahli teologi Reformed yang terbesar pada zamannya,

menulis sebuah esei bertajuk *The Bible Argument on Slavery* [Hujah Alkitab tentang Perhambaan], di mana dia berhujah seperti berikut:⁷⁵

- *Allah memperkenalkan perhambaan.* Dengan menghukum Ham, anak Nuh, menjadi hamba,⁷⁶ Allah sendiri telah memperkenalkan perhambaan.
- *Allah merestui perhambaan.* Bahkan Abraham, Daud dan Ayub mempunyai hamba.
- *Hukum Musa menyokong perhambaan.* Sebagai contoh, Hukum Keempat dan Hukum Kesepuluh daripada Sepuluh Hukum menganggap bahawa umat Allah memiliki hamba. Tambahan pula, hukum Musa membenarkan orang Yahudi yang papa dan tawanan perang dijadikan hamba.⁷⁷
- *Yesus tidak pernah bersuara menentang perhambaan.* Apa yang tidak dikutuk-Nya, tentu telah direstui-Nya.
- *Para rasul memerintahkan hamba supaya tunduk kepada tuan mereka.* Mereka mengatur perhambaan tanpa mengutuknya.
- *Para rasul menggunakan perhambaan untuk menggambarkan satu aspek positif Injil* – kita sebagai "hamba Kristus" hendaklah taat sepenuhnya kepada Tuhan yang memiliki kita.

Segelintir ahli teologi cuba mengubah pendapat majoriti ahli teologi ini, tetapi gagal. Dalam satu perdebatan selama empat hari pada tahun 1845, misalnya, abolisionis Jonathan Blanchard meneliti "prinsip-prinsip umum Alkitab" dan "keseluruhan spektrum Kitab Suci". Baginya jelas bahawa "prinsip-prinsip Alkitab ialah keadilan dan kebenaran". Dia berpendapat bahawa hampir apa sahaja boleh dibuktikan dengan petikan-petikan Alkitab, dan dengan cara itu seseorang boleh sampai kepada kesimpulan yang bercanggah dengan kebenaran-kebenaran Kitab Suci yang lebih utama.

Malangnya, orang Kristian di Selatan yang percaya kepada Alkitab begitu yakin bahawa Allah merestui perhambaan sehingga mereka sanggup mengangkat senjata dalam satu perang saudara yang meragut lebih daripada setengah juta nyawa, demi mempertahankan hak mereka untuk mengekalkan perhambaan! Perang Saudara itu memang tidak menamatkan perkauman di Selatan Amerika, tetapi ia begitu merendahkan orang Kristian yang dahulunya memiliki hamba sehingga akhirnya mereka terpaksa mengakui bahawa perhambaan itu salah. Perubahan budaya yang tidak dapat dihalang – yang didorong oleh rasa keadilan – mendorong mereka untuk kembali kepada Kitab Suci, di mana secara perlahan-lahan tetapi pasti mereka menyedari kesilapan tindakan mereka. Hari ini boleh dikatakan semua ahli teologi percaya bahawa Alkitab, jika difahami dengan betul, tidak menyokong perhambaan walaupun dahulu terdapat banyak hujah "alkitabiah", dan bahawa amalan ini berdosa.

Perhambaan dan patriarki dibandingkan

Sekarang marilah kita meneliti persamaan antara perhambaan dan patriarki, iaitu andaian yang sejak dahulu lagi lazim dalam tamadun manusia bahawa lelaki hendaklah memimpin. Lihatlah betapa mudahnya satu rangkaian hujah yang serupa dapat dibina apabila Kitab Suci ditafsirkan secara komplementarian:⁷⁸

- *Allah memperkenalkan kuasa lelaki.* Di Taman Eden sebelum Kejatuhan, Allah menjadikan Adam ketua bagi Hawa.
- *Allah merestui kuasa lelaki.* Para bapa leluhur, bukan para ibu leluhur, memimpin umat Allah. Raja-raja, bukan permaisuri-permaisuri, mendominasi sejarah Israel.
- *Hukum Musa menyokong kuasa lelaki.* Hukum Kesepuluh menyatakan bahawa kita tidak boleh mengingini isteri, keldai atau harta milik sesama kita yang lain. Dan imam mestilah lelaki, bukan

wanita.

- *Yesus tidak pernah bersuara menentang kuasa suami.* Apa yang tidak dikutuk-Nya, tentu telah direstui-Nya.
- *Para rasul memerintahkan wanita supaya tunduk kepada suami mereka.* Mereka mengatur patriarki tanpa mengutuknya.
- *Para rasul menggunakan kuasa suami untuk menggambarkan satu aspek positif Injil,* di mana suami harus melambangkan Kristus, Tuhan, dan isteri harus tunduk kepada suaminya seperti kepada Kristus sendiri.

Adakah anda melihat persamaan yang ketara dan menyedarkan antara usaha-usaha untuk mewajarkan perhambaan dan patriarki dengan Alkitab? Bahkan gereja terbesar di dunia kini mengakui persamaan antara teks "Hai isteri-isteri, tunduklah" dan "Hai hamba-hamba, tunduklah": Pada tahun 1988, Paus Yohanes Paulus II dengan jelas dan tegas berpendapat bahawa penggunaan tulisan Paulus dalam Efesus 6 untuk mewajarkan perhambaan tidak berbeza daripada penggunaan Efesus 5 untuk mewajarkan ketundukan isteri dalam perkahwinan.⁷⁹

Epal dengan oren?

Bagaimanakah ahli-ahli teologi komplementarian bertindak balas terhadap persamaan ini? George Knight mengatakan bahawa teks "Hai isteri-isteri, tunduklah" dan "Hai hamba-hamba, tunduklah" sangat berbeza – "epal dengan oren". Mengapa? Saya akan memetik sebuah artikel⁸⁰ oleh seorang ahli teologi komplementarian terkemuka, Sam Storms, yang memberikan enam sebab mengapa, pada pendapatnya, kita boleh mengutuk perhambaan dan pada masa yang sama menyokong ketundukan wanita. Saya akan memetikinya satu demi satu, meletakkan kata-katanya dalam huruf condong dan dalam tanda petik, kemudian menjawab setiap hujah:

Pertama: *"Kitab Suci terkenal kerana mengatur hubungan-hubungan yang tidak diingini tanpa merestuihnya sebagai cita-cita yang kekal (lihat Matius 19:8; 1 Korintus 6:1-8). Dengan arahan-arahannya tentang hubungan antara hamba dan tuan, Paulus tidak mengatakan bahawa perhambaan ialah satu institusi yang baik."*

Jadi Storms memang memahami bahawa Allah bersedia menyesuaikan diri dengan struktur-struktur masyarakat. Bagus! Namun inilah tepatnya hujah yang mesti dikemukakan bagi ketundukan seorang isteri kepada *paterfamilias* yang diwajibkan oleh budaya dalam dunia Yunani-Rom – Alkitab mengaturnya tanpa merestuihnya.

Kedua: *"Institusi perhambaan tidak berasaskan penciptaan, tetapi sebaliknya merupakan satu penyelewengan yang terhasil daripada Kejatuhan. Sebaliknya, perkahwinan dan keutamaan lelaki merupakan sebahagian daripada tatanan asal ciptaan yang wujud sebelum Kejatuhan."*

Di sini Storms salah memahami Kejadian 2 dan 3 dan mengangkat sebagai cita-cita sesuatu yang, menurut Kejadian 3:16, merupakan akibat langsung Kejatuhan dan bukan akibat penciptaan.

Ketiga: *"Di beberapa tempat, benih-benih bagi pemansuhan perhambaan ditaburkan. Lihat Filemon 16, Efesus 6:9. Namun, tiada apa-apa dalam Perjanjian Baru yang menunjukkan bahawa hal yang sama dimaksudkan bagi hubungan antara suami dan isteri."*

Itu tidak benar. Galatia 3:28, 1 Korintus 7 dan tafsiran yang betul tentang Efesus 5, terutamanya ajarannya tentang saling tunduk, sememangnya merupakan "benih-benih bagi pembubaran" dominasi

lelaki dalam perkahwinan.

Keempat: *"Jika hujah perhambaan digunakan untuk membatalkan ketundukan isteri kepada suaminya, bukankah hal itu juga akan membatalkan ketundukan seorang anak kepada ibu bapanya? Perhatikan bagaimana Paulus dalam Efesus 5-6 membicarakan hubungan antara suami dan isteri, ibu bapa dan anak-anak, serta hamba dan tuan."*

Storms menggunakan kata yang salah: Anak-anak hendaklah "taat", manakala isteri dan hamba hendaklah "tunduk". Hal ini menghubungkan isteri dan hamba secara unik. Storms juga nampaknya menganggap bahawa ibu bapa dan anak-anak dalam budaya itu akan membaca ayat-ayat tentang ibu bapa dan anak-anak sama seperti kita di Barat hari ini. Tetapi siapakah antara kita yang akan menegaskan bahawa anak-anak kita mesti mentaati ibu bapa mereka sehingga jauh ke usia dewasa? Bagi seorang pembaca abad pertama, Efesus 6 akan difahami sebagai Paulus memerintahkan bahkan anak-anak yang sudah dewasa supaya mentaati ibu bapa mereka, dan bukan sekadar menghormati mereka.⁸¹

Tetapi walaupun hubungan ibu bapa dan anak pada masa itu sama seperti hari ini (yang sebenarnya tidak), *hierarki berasaskan jantina dalam perkahwinan sangat berbeza daripada hierarki antara generasi dalam hubungan ibu bapa-anak*. Hakikat bahawa anak-anak kecil kita hanya tahu sedikit tentang kehidupan dan hikmat hidup meletakkan mereka dalam kedudukan di mana kebergantungan dan ketaatan adalah yang terbaik bagi mereka, dan oleh itu diamalkan bahkan dalam budaya yang egalitarian. Hal yang sama tidak berlaku bagi perkahwinan antara dua orang dewasa yang berpendidikan. Matlamat keibubapaan ialah membimbing anak-anak kita melangkaui kebergantungan dan ketaatan, supaya akhirnya mereka dapat mengetuai keluarga mereka sendiri dan dengan itu menjadi setara dengan kita (seperti yang diisyaratkan oleh Paulus dalam Efesus 5:31). Oleh itu, adalah salah untuk cuba menuntut kepimpinan ibu bapa ke atas seorang anak sepanjang hayatnya. Jadi, mengapakah kita harus begitu yakin bahawa betul untuk melakukannya terhadap pasangan hidup kita?

Kelima: *"Dalam arahan Paulus kepada hamba, tiada perintah moral yang kekal atau prinsip moral yang mutlak berkenaan perhambaan disebut."*

Di sini Storms mengulangi perkara pertama. Tetapi lihatlah kata-kata dalam 1 Petrus 2-3: "Hai hamba-hamba, tunduklah kepada tuan kamu ... Demikian juga, hai isteri-isteri, tunduklah kepada suami kamu." Atas dasar apakah Storms yakin bahawa yang pertama bukan perintah moral yang kekal, sedangkan yang kedua ialah perintah moral yang kekal? Pandangannya tidak konsisten.

Keenam: *"Paulus secara jelas menyebut kemungkinan seorang hamba memperoleh kebebasan dan menyokongnya (1 Korintus 7:21). Berkenaan isteri dan ketundukan mereka kepada suami mereka, dia tidak mengatakan apa-apa yang setanding."*

Hal ini kerana perkahwinan, berbeza dengan perhambaan, menurut rancangan Allah ialah satu kesatuan "satu daging".⁸² Pembebasan daripada perhambaan adalah sesuatu yang diinginkan kerana ia merupakan penebusan institusi kerja yang ditetapkan oleh Allah. Dengan cara yang serupa, pembebasan daripada patriarki ialah penebusan institusi perkahwinan yang ditetapkan oleh Allah. Matlamat Paulus ketika menulis Efesus 5 ialah mencapai perkahwinan yang sesetara mungkin dalam budaya itu, tanpa menghantar mesej revolusi menentang peraturan Aristoteles.

Semua ini bermakna bahawa, bertentangan dengan dakwaan George Knight dan Sam Storms, perhambaan dan patriarki *sangat* serupa antara satu sama lain – sama sekali tidak seperti epal dengan

oren, tetapi *buah-buah busuk daripada pokok yang sama yang telah jatuh*. Pada prinsipnya, perhambaan sangat serupa dengan gagasan kepemimpinan suami ke atas isterinya. Sama ada dalam bentuk yang bermurah hati atau kejam, kedua-dua amalan ini merupakan hasil dunia yang telah jatuh. Tidak masuk akal untuk mengutuk bahkan perhambaan yang "bermurah hati" – seperti yang dilakukan oleh semua orang Kristian hari ini – sambil pada masa yang sama menjadi benteng patriarki yang "bermurah hati".

Jika salah satu kesan jangka panjang Injil terhadap masyarakat ialah menghapuskan perhambaan, maka dengan pukulan yang sama ia juga menumbangkan patriarki. Atas sebab inilah Clarice Martin, dalam sebuah artikel yang luar biasa tentang tafsiran Alkitab dalam kalangan orang Afrika-Amerika, mengemukakan satu soalan yang mencelikkan: "Bagaimanakah pengkhotbah dan ahli teologi lelaki kulit hitam boleh menggunakan hermeneutik liberal apabila mereka berkhotbah dan menulis tentang hamba, tetapi hermeneutik harfiah apabila menyangkut wanita?"⁸³

Pengajaran daripada ketidakadilan masa lalu

Dengan menafikan persamaan antara perhambaan dan patriarki, ahli-ahli teologi komplementarian mengulangi kesilapan golongan anti-abolisionis Kristian di Selatan Amerika, dan sekali lagi meletakkan gereja-gereja yang mempercayai ketajaman teologi mereka dalam kedudukan yang memalukan bagi gereja Yesus, serta dengan itu memanjangkan perendahan martabat sebahagian daripada ahli-ahli mereka sendiri.

Apa yang menjadikan semua ini lebih tragis ialah hakikat bahawa pembela dominasi lelaki yang paling berpengaruh di seluruh dunia ialah *Southern Baptists (Baptis Selatan)*, sebuah persekutuan gereja yang dianggotai oleh satu daripada setiap empat gereja di Amerika. Mereka terus menyebarkan idea-idea mereka ke seluruh dunia melalui ahli-ahli teologi dan media mereka yang terkemuka. Amaran Georg Hegel nampaknya menjadi kenyataan: "Satu-satunya perkara yang kita pelajari daripada sejarah ialah bahawa kita tidak belajar apa-apa daripada sejarah."

Jadi, apakah sebenarnya yang patut dipelajari oleh gereja hari ini daripada kesilapan golongan anti-abolisionis Kristian? Pertama: Ada kemungkinan seseorang sampai kepada satu keyakinan melalui karya-karya "ilmiah" yang luas yang memuatkan teks-teks dari seluruh Alkitab – seperti yang berlaku kepada seluruh denominasi dan seluruh aliran pengajaran teologi – namun tetap tersilap.

Kedua: Ada kemungkinan budaya berkembang ke arah yang positif, yang sebenarnya merupakan hasil prinsip-prinsip Kristian yang telah berakar dalam budaya itu selama beribu-ribu tahun. Sebagai contoh, "Magna Carta bagi umat manusia" yang ditulis Paulus dalam Galatia 3:28 ialah kali pertama dalam sejarah seseorang menyatakan dengan begitu tegas gagasan kesetaraan dan berakhirnya hierarki sosial. Berapa banyakkah sebenarnya yang kita terhutang kepada ayat ini bagi pemansuhan perhambaan dan dominasi lelaki dalam masyarakat? Daripada menolak atau bahkan menyerang pengaruh Injil dalam masyarakat, gereja sepatutnya mengakuinya sebagai miliknya dan meraikannya.

Ketiga: Ada kemungkinan penemuan dan kemajuan dalam masyarakat mempersoalkan suatu tafsiran Kitab Suci yang telah lama dipegang. Ketika kebanyakan orang percaya bahawa dunia ini rata atau bahawa bumi ialah pusat alam semesta, gereja mempunyai ayat-ayat Alkitab untuk menyokongnya. Apabila penemuan sains menyangkal hal ini, kita diberi peluang untuk membaca Alkitab dengan cara yang baharu dan melihat apa yang sentiasa tertulis di dalamnya. Ketika Revolusi Perindustrian dan gelombang pertama gerakan hak wanita yang kemudiannya melanda Barat, wanita buat pertama kalinya mendapat peluang untuk membuktikan kecerdasan dan keupayaan mereka yang setanding

dengan lelaki. Daripada melihat hal ini sebagai ancaman, ini sebaliknya merupakan peluang bagi kita untuk meneliti semula Kitab Suci itu sendiri dengan soalan: Apakah yang telah kita terlepas pandang selama ini?

Keempat: Kesilapan tafsiran yang lazim mesti dielakkan. Untuk menafsirkan bahagian-bahagian tertentu Alkitab, kita mesti merujuk kepada seluruh Alkitab. Terlalu mudah untuk mengumpulkan "teks bukti" yang pada gilirannya ditafsirkan secara salah. Kita tidak boleh lupa bahawa kitab-kitab dalam Alkitab, walaupun ditulis *untuk* kita, tidak ditujukan *kepada* kita. Kita *mesti* mendalami konteks sejarah di mana teks itu ditulis *sebelum* kita merumuskan mesej abadi yang kemudiannya dapat kita terapkan pada zaman dan konteks kita.

Kelima: Kepentingan diri dan *pemikiran kelompok* boleh menyebabkan kita membaca Alkitab dengan sangat berat sebelah. (Maklumat lanjut tentang topik ini boleh anda temui dalam Lampiran 6.) Lazimnya manusia (termasuk orang Kristian) menentang apa sahaja yang mengancam kedudukan atau keistimewaan mereka. Patutkah ahli-ahli teologi yang memiliki hamba dibenarkan mempunyai suara yang paling lantang dalam perdebatan teologi abad ke-19? Patutkah orang-orang yang akan kehilangan pekerjaan dan nama baik mereka sebagai pastor, pemimpin atau profesor di gereja, pelayanan dan institusi pengajian tinggi komplementarian menjadi suara yang dominan dalam persoalan ini hari ini?

Keenam: Seluruh gereja diperlukan untuk mentafsir Alkitab. Tidak pernah bijak untuk mengabaikan atau merendahkan bahagian-bahagian gereja yang melihat sesuatu secara berbeza daripada kita. Melabelkan orang yang dengan tulus mengasihi Kitab Suci sebagai "menyesuaikan diri dengan budaya" atau "liberal" boleh menjadi satu cara untuk memekakkan telinga terhadap suara Allah. Orang yang kita tuduh mempunyai "pandangan rendah" terhadap Kitab Suci mungkin mempunyai pemahaman yang jauh lebih baik tentang bahagian-bahagiannya daripada kita.

Akhir sekali, adalah sangat tidak membantu bagi kredibiliti gereja dalam masyarakat untuk berpegang pada amalan sosial yang salah, walaupun masyarakat yang lain telah meninggalkannya. Pada pendapat saya, adalah sama merosakkan diri bagi gereja untuk terus menjadi benteng patriarki seperti untuk terus menggunakan Alkitab bagi mewajarkan perhambaan. Pada abad-abad ketika budaya dan gereja lebih kurang sependapat bahawa perhambaan boleh diterima, dan gereja bahkan memuji bentuknya yang paling ringan, tidaklah terlalu merosakkan nama baik gereja untuk turut serta. Tetapi bayangkanlah bagaimana tanggapan orang jika sebuah rumah tangga Kristian moden di Barat memilih untuk "mentaati Allah" dengan memelihara dua orang hamba yang telah bersetuju dengan amalan ini atas alasan-alasan alkitabiah?

Begitu juga halnya selama gereja sependapat dengan keyakinan budaya yang dirumuskan oleh Jean-Jacques Rousseau: "Lelaki harus kuat dan aktif; wanita harus lemah dan pasif; yang seorang mesti mempunyai kuasa dan juga kehendak; cukuplah jika yang seorang lagi kurang melawan"⁸⁴. Pada masa itu, tidaklah terlalu merosakkan nama baik gereja untuk turut serta dalam patriarki. Tetapi kini, apabila bahkan sebuah siri televisyen yang memenangi anugerah seperti *The Handmaid's Tale* berasaskan "kengerian" ketundukan wanita, kita sebagai gereja tidaklah terlalu jauh daripada keluarga moden khayalan yang memiliki hamba itu, apabila kita mengajar anak-anak perempuan kita supaya tunduk kepada kuasa sehalu suami mereka dan melarang wanita yang mempunyai kebolehan mengajar dan memimpin daripada mengajar dan memimpin.⁸⁵

Apabila kita orang Kristian meluaskan kesetaraan wanita melangkaui lingkungan rumah tangga kepada gereja dan masyarakat, kita bukan sahaja akan menjadikan perkahwinan kita lebih harmoni, tetapi juga

akan mengukuhkan kredibiliti Injil kita dalam budaya kita. Apa yang telah dilupakan oleh sesama warga kita – tetapi yang dapat kita ingatkan kepada mereka – ialah bahawa peningkatan martabat wanita dalam budaya kita pada masa ini, dari segi sejarah, berakar pada pengaruh Injil kita sendiri yang memberi martabat, yang bekerja secara perlahan-lahan, dan pada pengenalan akan sifat Allah yang penuh kasih dan adil. Lagipun, sejak sekian lama Allah tidak mengenal sekatan-sekatan komplementarian dan telah memberi kuasa kepada wanita untuk mengembangkan karunia-karunia mereka sepenuhnya – termasuk kemungkinan untuk memimpin dan mengajar lelaki dengan penuh kuasa.

Nota

1. Richard Hays, *First Corinthians*, hlm. 116
2. Walaupun dalam sesebuah perkahwinan berlaku autoriti dan ketundukan, ini tidak bermakna isteri tidak boleh mempunyai autoriti atas suaminya dalam bidang lain. Debora, sebagai contoh, isteri Lapidot, mungkin di rumah menerima arahan daripada suaminya dalam budaya patriarki tempat dia hidup, namun dia ialah seorang pemimpin yang berjaya di negerinya. Malah suaminya sendiri terpaksa menerima arahan daripadanya di sana. Hal ini mungkin kelihatan rumit, tetapi tidak bercanggah, kerana dalam Alkitab tidak ada satu ayat pun yang menjadikan ketundukan seorang wanita dalam perkahwinan sebagai alasan mengapa dia tidak boleh memegang peranan kepimpinan dalam gereja dan masyarakat.
3. Sebagai contoh kecil, saya menemui pandangan yang selaras dengan komplementarianisme satu titik pada N. T. Wright dari Eropah Barat, Hayk Hovhannisyan dari Eropah Timur dan dahulu juga Michael Bird dari Australia. Bagi mereka yang terlibat secara mendalam dalam “peperangan” antara egalitarianisme dan komplementarianisme di Amerika Syarikat, kemungkinan ini barangkali tidak terbuka. N. T. Wright menjelaskan: “Sebahagian daripada masalahnya, terutamanya di Amerika Syarikat, ialah budaya menjadi begitu terpolarisasi sehingga ramai orang, apabila mereka menanda satu kotak, menganggap bahawa mereka mesti menanda sedozen kotak lain di sebelah yang sama – tanpa menyedari bahawa sebelah itu sendiri amat sewenang-wenangnya dan terikat budaya.” Apabila sesuatu dikatakan kepada kita cukup kerap, kita cenderung mempercayainya. Jika saya menandakan dua bintang di langit malam dan berkata: “Kedua-dua bintang ini saling berhubung. Ia membentuk satu buruj bernama ‘Penunjuk’”, maka pendengar saya akan membayangkan seutas tali yang tidak kelihatan menghubungkan bintang-bintang ini. Setiap kali dia memandang ke langit, “kesepaduan” bintang-bintang itu akan menarik perhatiannya. Sebenarnya, kedua-duanya ialah bintang yang berasingan, yang berjarak jutaan tahun cahaya antara satu sama lain. Hanya dari sudut pandangan tertentu dalam galaksi kita, ia kelihatan seolah-olah berdekatan. Begitu jugalah halnya dengan kekepalan suami dan jawatan penatua – kedua-duanya bintang yang berasingan. Dalam maksud Allah, kedua-duanya tidak semestinya berhubung, dan dalam Kitab Suci pastinya tidak.
4. Beth Allison Barr dalam *The Making of Biblical Womanhood* (bab 6) memetik *Happily Ever After*.
5. Namun ahli-ahli teologi komplementarian yang terkenal secara salah mendakwa hal itulah yang berlaku! Andreas Köstenberger, contohnya, menulis dalam *God, Marriage, and Family* (hlm. 250): “Yesus meneguhkan rancangan asal Allah, Sang Pencipta, bagi perkahwinan dengan memetik Kejadian 1:27 dan juga 2:24 (Matius 19:4-6 dan ayat-ayat selari). Dengan itu Tuhan kita dengan tegas dan bersungguh-sungguh mengesahkan reka bentuk asal Allah bagi perkahwinan, dengan suami sebagai kepala dan isteri sebagai rakan kongsi yang tunduk dan menyokong.”
6. Wayne Grudem, *Evangelical Feminism*, bab 1
7. John Piper, *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, bab 1
8. Ed dan Gaye Wheat, *Intended for Pleasure*, ed. ke-4, hlm. 30–31
9. Kevin Leman, *Sheet Music*, hlm. 54.
10. Tim dan Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, bab 2
11. Tim dan Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, bab 6
12. Tim dan Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, Lampiran
13. Timothy Keller, The Timothy Keller Sermon Archive, 2012–2013
14. Untuk didengar: www.bit.ly/2ZPRZGH
15. John Piper merumuskan hujah itu seperti berikut: “Dalam hubungan antara lelaki dan wanita dalam gereja, lelaki harus mengambil alih kepimpinan, sejajar dengan cara seorang suami mengambil alih kepimpinan di rumah (Efesus 5:22-33).” Menariknya, salah sebuah gereja terbesar di benua saya membenarkan wanita berkhotbah dan memimpin gereja.

Namun kerana penekanannya pada ketundukan isteri, satu budaya yang aneh telah berkembang di sana: Pengkhotbah dan pastor wanita ini enggan berkahwin, kerana anggota jemaat kurang mengambil serius peranan kepimpinan mereka sebaik sahaja mereka berkahwin.

16. Untuk didengar: www.bit.ly/2ZPRZGH
17. Kejadian 3:16
18. Elaine Storkey, *Scars across humanity: Understanding and Overcoming Violence Against Women*, hlm. 210
19. Gagasan tersebar melampaui sempadan gereja. Oleh itu kita juga perlu bertanya apakah kesan konsep-konsep Kristian terhadap budaya secara umum. Jika sebuah gereja mengajar bahawa ketundukan isteri kepada suami ialah cita-cita Allah, hal ini tidak membantu mencegah keganasan berasaskan jantina. Sebaliknya, jika gereja menekankan bahawa cita-cita Allah bagi perkahwinan berasaskan kesalingan, hal ini pasti membantu membendung keganasan rumah tangga.
20. Lihat www.ab.co/3bHZF05 dan www.bit.ly/3GNbrVt
21. www.bit.ly/3nVy1CK
22. Eggerichs, *Love & Respect*, hlm. 221. Beliau membuat dakwaan ini tanpa merujuk kepada kajian atau bukti luar yang lain.
23. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, bab 2. Satu kajian Institut Gottman sampai kepada hasil yang sama. John Gottman menulis dalam bukunya "Die sieben Prinzipien für eine glückliche Ehe" bahawa "secara statistik, kemungkinan sesebuah perkahwinan gagal ialah 81 % apabila seorang suami tidak bersedia berkongsi kuasa dengan pasangannya".
24. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, bab 2.
25. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, bab 2.
26. Dalam satu temu bual podcast, Alan Frow mempertahankan model "penentu keputusan muktamad" [*tiebreaking*] dengan alasan bahawa sebagai pastor, ketika memberi kaunseling kepada perkahwinan egalitarian, beliau mendapati bahawa "ada banyak ketegangan kerana mereka tidak tahu siapa yang akan membuat keputusan". Boleh didengar di sini: www.bit.ly/2ZPRZGH. Tetapi adakah hal ini benar-benar berlaku secara umum? Jika saya bertolak daripada pengalaman saya dengan perkahwinan dan pasangan yang telah saya bimbing, maka gagasan isteri bahawa autoriti suaminya akan berkuat kuasa apabila mereka tidak dapat bersetuju sebenarnya membawa kepada ketegangan yang besar dalam perkahwinan. Ramai kaunselor Kristian menegaskan bahawa yang paling membantu untuk menangani ketegangan dalam perkahwinan Kristian yang penuh konflik bukanlah mewujudkan satu pihak penentu keputusan dalam diri suami, tetapi melepaskannya. Sebaliknya pasangan itu perlu belajar untuk benar-benar mendengar satu sama lain, saling mengasihi dan mengetepikan rancangan sendiri demi pihak yang lain. Saya sudah cukup mendengar kisah wanita yang mati-matian berusaha tunduk kepada kuasa membuat keputusan muktamad suami mereka, tetapi tetap menderita kerananya. Apabila saya membayangkan peranan itu terbalik dan meletakkan diri saya di tempat seorang isteri yang mempunyai pendapat yang bersungguh-sungguh dalam satu perkara, sementara suaminya mempunyai pendapat lain yang sama bersungguh-sungguh dan akhirnya membuat keputusan, saya sedar bahawa konsep kuasa membuat keputusan muktamad boleh memaksa suami mengabaikan kata-kata Yesus: "Segala sesuatu yang kamu [tidak] kehendaki orang lakukan kepadamu, [janganlah] kamu lakukan juga kepada mereka."
27. Matius 24:10; Lukas 12:1; 1 Korintus 7:5; 11:33
28. Satu lagi hujah golongan komplementarian berbunyi: Jika saling tunduk (dalam Efesus 5:21) berlaku bagi ketiga-tiga pasangan hubungan (suami-isteri, ibu bapa-anak, tuan-hamba), maka Paulus tidak mungkin merongrong konsep kepimpinan dan ketundukan dalam perkahwinan, kerana pasangan hubungan kedua dan ketiga pada dasarnya bersifat hierarki. Namun saya memahami Efesus 5:21 secara lain: Ayat ini bukan ayat bingkai bagi ketiga-tiga pasangan, tetapi hanya ayat peralihan ke bahagian baharu surat Paulus, yang diterapkannya secara khusus kepada hubungan suami isteri. Ini pendekatan yang jauh lebih baik daripada pendekatan golongan komplementarian seperti Schreiner dan Knight, yang memang menerima gagasan saling tunduk bagi suami dan juga isteri, tetapi merumuskannya semula dengan cara yang aneh menjadi "isteri tunduk kepada peranannya sebagai isteri yang patuh, sementara suami tunduk kepada peranannya sebagai pemimpin yang berkorban". Namun Paulus jelas tidak menyeru mereka untuk tunduk kepada peranan mereka, tetapi kepada satu sama lain.
29. Roma 13:1
30. "Oleh sebab *hypotassō* mengandungi gagasan mempunyai kedudukan yang lebih rendah daripada orang lain, perkataan ini sesuai untuk ketundukan kepada pihak berkuasa dan juga untuk ketundukan dalam hubungan peribadi antara orang yang setara. Dalam kes pertama, ada susunan pangkat yang objektif dalam satu hierarki: Orang Kristian, sebagai contoh, berada di bawah autoriti kerajaan sivil dan oleh itu mesti tunduk kepada autoriti itu. Dalam kes kedua, susunan pangkat itu subjektif: Orang percaya harus meletakkan diri mereka di bawah orang lain seolah-olah mereka berada dalam satu

- hierarki; iaitu mereka harus memperlakukan orang lain seolah-olah orang itu lebih penting daripada diri mereka sendiri; itulah hakikat kerendahan hati Kristian (Roma 12:10; Filipi 2:3).” (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, hlm. 36)
31. Cynthia Westfall menulis dalam *Paul and Gender* (bab 1): “Efesus 5:18-23 membentuk satu ayat tunggal dalam bahasa Yunani, dan arahan kepada isteri-isteri dalam ayat 22 – melalui ketiadaan kata kerja ‘tunduk’ dalam ayat 22 – secara tatabahasa bergantung pada saling tunduk dalam ayat 21.”
 32. Paulus nampaknya melindungi makna “tunduk” ini dalam suratnya dengan memilih perkataan lain – “taat” – dalam ayat-ayat berikutnya untuk hubungan ibu bapa-anak dan tuan-hamba.
 33. Titus 2:4
 34. Malah ada penjelasan neurologi mengapa suami cenderung lebih mementingkan diri daripada isteri – lihat www.on.today.com/3CKRIsD
 35. *Men and Women in Christ*, hlm. 64
 36. Duvall dan Hays, *Grasping God’s Word*, bab 13.
 37. Aristoteles, *Politik*, 1255b.
 38. Saya juga menganggap bahawa “hamba, baik dalam persekitaran Yunani mahupun Rom, tidak dibenarkan berkahwin dari segi undang-undang. Oleh itu, kenyataan Paulus tentang tingkah laku isteri dan suami dalam Efesus 5 terutamanya ditujukan kepada orang merdeka, khususnya kepada lapisan sosial yang mengetuai rumah tangga yang mempunyai hamba.” (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, hlm. 66)
 39. David Scholer, *Journal of the Evangelical Theological Society* jil. 30, Disember 1987, hlm. 416. www.bit.ly/3bDKpl9
 40. Aristoteles, *Politik*, 1259a.
 41. Celsus ialah seorang pengkritik kafir yang hidup pada abad kedua. Petikan ini berasal daripada Ross Shepherd Kraemer dalam *Her Share of the Blessings* (hlm. 128).
 42. Lihat John Piper, *This Momentary Marriage*, bab 6–8
 43. Grudem hanya menggunakan istilah “paterfamilias” sekali, iaitu dalam nota kaki 102 bab 7. Di situ seorang penulis lain menekankan kepentingan anggota rumah tangga yang paling tua.
 44. Yohanes Paulus II, *Mulieris Dignitatem*, hlm. 88.
 45. Kejadian 21:12
 46. Hakim-hakim 13:10-11
 47. Lukas 1:26-38
 48. Matius 1:18-21
 49. 2 Raja-raja 4:8-10
 50. 1 Samuel 25:3
 51. 1 Samuel 25:25
 52. Petikan asal daripada NRSV [New Revised Standard Version]
 53. Richard Hays, *First Corinthians*, hlm. 116.
 54. Karya standard Grudem, *Evangelical Feminism and Biblical Truth* [Feminisme Evangelikal dan Kebenaran Alkitab], misalnya, ditulis untuk menyangkal hujah-hujah egalitarian, termasuk hujah bahawa 1 Korintus 7 mengajarkan perkahwinan yang setara. Namun, dalam satu bahagian yang sangat pendek (6.7), yang hanya mengambil satu daripada 800 halaman karya itu, Grudem semata-mata mendakwa bahawa 1 Korintus 7 hanya mengatur kepimpinan berautoriti suami. Akan tetapi, dia tidak mengemukakan sebarang hujah menentang andaian bahawa bahagian ini bukan sahaja patut mengatur *penerapan* tafsiran hierarki Efesus 5, tetapi juga patut menentukan *tafsiran* Efesus 5. Satu petikan seperti 1 Korintus 7, yang dengan jelas menyatakan bahawa suami dan isteri mempunyai kuasa yang sama ke atas satu sama lain – satu fakta yang dipersetujui oleh semua penafsir –, sepatutnya diberi bobot dalam menafsirkan satu petikan (Efesus 5) yang hanya sebahagian penafsir mendakwa memberikan kuasa sehalu kepada suami.
 55. Sebagai contoh, Tom Schreiner – seperti yang ditegaskan oleh Andrew Bartlett dalam *Men and Women in Christ* (hlm. 18–19) – menulis ringkasan yang terperinci dan cuba menyangkal buku Philip Payne *Man and Woman: One in Christ* dari tahun 2009. Walaupun Payne menumpukan satu bab penuh kepada 1 Korintus 7, Schreiner anehnya langsung tidak menyebut bab itu. Hal yang sama berlaku pada Claire Smith, yang pada tahun 2012 menerbitkan buku *God’s Good Design: What the Bible Really Says about Men and Women* [Rancangan Baik Allah: Apa yang Sebenarnya Dikatakan Alkitab tentang Lelaki dan Wanita]. Matlamatnya yang dinyatakan ialah untuk membincangkan “teks-teks Alkitab yang paling penting” yang “sepertutnya menentukan” model terbaik bagi perkahwinan. Buku ini disyorkan dengan bersemangat oleh Don Carson dan orang lain, dan ramai yang memujinya kerana kelengkapannya. Namun anehnya,

tiada satu pun daripada lima babnya tentang perkahwinan yang membincangkan 1 Korintus 7. Saya tidak menuduh penulis-penulis ini tidak jujur, tetapi sekadar menunjukkan adanya satu titik buta yang ketara dan tanda-tanda "bias pengesahan", iaitu apabila orang secara tidak sedar menggunakan Alkitab bukan untuk mengetahui segala yang dikatakannya tentang sesuatu topik, tetapi hanya untuk menyokong pendapat yang sudah mereka pegang.

56. Petikan daripada *Discovering Biblical Equality*, hlm. 238
57. Sumber: www.gates.ly/3bMqqQZ
58. Sumber: Sandra Joshel dan Sheila Murnaghan, *Women and Slaves in Greco-Roman Culture*, hlm. 217–20. Dipetik dalam Barr, *The Making of Biblical Womanhood* (hlm. 226)
59. Lihat Susan Hylen, *Women in the World of the New Testament*
60. Untuk lebih memahami bagaimana keadaan sosial menghadkan pilihan orang yang boleh memegang peranan kepimpinan, fikirkanlah sebuah gereja moden yang kebanyakannya terdiri daripada orang berpendidikan tinggi di sebuah kawasan yang mewah. Kemudian bayangkan betapa tipisnya kemungkinan seorang pekerja yang tidak berpendidikan dapat memegang peranan kepimpinan dalam gereja itu, atas sebab yang mudah bahawa diragui sama ada orang-orang itu akan mengikutinya (dan dengan itu sama ada dia benar-benar dapat memimpin mereka). Atas sebab ini juga kita tidak menemui contoh dalam Alkitab bahawa hamba menjadi penatua.
61. John Stackhouse, *Finally Feminist*, hlm. 39
62. Kolose 3:18
63. Titus 2:5
64. 1 Petrus 3:1
65. Supaya buku saya tidak menjadi terlalu panjang, saya memutuskan untuk tidak menghuraikan 1 Petrus 3:1–7 sepenuhnya. Namun, saya mengesyorkan Bab 6 buku Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ* [Lelaki dan Wanita dalam Kristus]. Bab itu bertajuk "Submission and Honour: 1 Peter" (Ketundukan dan Kehormatan: 1 Petrus). Pada pendapat saya, Bartlett menunjukkan dengan meyakinkan bahawa Petrus pada dasarnya mengambil jalan yang sama seperti Paulus dalam Efesus 5, untuk melemahkan tatanan hierarki budaya melalui ajaran tentang ketundukan *bersama*. Seperti Paulus, Petrus dalam 3:1–6 tidak menggulingkan peranan wanita yang tunduk sebagaimana diharapkan oleh budaya, dan tidak juga menyokongnya tanpa syarat; sebaliknya, dia menyemaknya dengan motivasi baharu yang diilhamkan oleh Injil: bukan kerana takut kepada suami yang bukan Kristian, tetapi kerana berharap kepada Allah dan berusaha untuk memenangi suami bagi Kristus. Dan seperti Paulus, Petrus tidak mengidealkan atau mengutuk peranan berautoriti suami Kristian yang diharapkan oleh budaya, tetapi menyemaknya dalam 3:7 dalam tiga hal: 1) Suami hendaklah bersikap terhadap isteri mereka "dengan cara yang sama" (inilah ungkapan penentu yang nampaknya terlepas pandang oleh banyak ahli teologi komplementarian), sebagaimana yang telah diterangkan sebelumnya bagi: orang percaya terhadap Allah dan raja mereka (2:13); hamba terhadap tuan mereka (2:18–25); Kristus terhadap orang-orang yang menyalibkan-Nya (2:21); dan isteri terhadap suami mereka, termasuk Sara terhadap Abraham dalam Kejadian 18 (3:1–6) – iaitu dalam ketundukan yang rendah hati. 2) Suami hendaklah hidup bersama isteri mereka dengan cara yang menimbang tenaga isteri mereka yang lebih lemah. 3) Suami hendaklah menghormati isteri mereka, yang (berbeza dengan budaya Yunani-Rom) tidak berada dalam kedudukan yang lebih rendah, kerana mereka ialah pewaris bersama keselamatan yang setara. "Menghormati" di sini ialah kata yang sama yang digunakan sebelumnya dalam surat itu untuk menerangkan ketundukan yang patut ditunjukkan oleh semua orang percaya kepada maharaja; bandingkan 2:13 ("tunduklah kepada [pihak berkuasa]") dan 2:17 ("hormatilah maharaja"). Dengan kata lain, tanpa menggunakan kata-kata yang tepat, Petrus memberitahu suami bahawa mereka juga hendaklah menunjukkan ketundukan (dalam erti pelayanan yang rendah hati dan penuh hormat) kepada isteri mereka. Jika difahami sedemikian, Petrus, seperti Paulus dalam Efesus 5, nampaknya menyemak semula makna ketundukan dalam perkahwinan, daripada sekadar ketaatan kepada kuasa orang lain kepada satu komitmen untuk pelayanan yang rendah hati dan muhibah. Ketaatan kepada kuasa hanya boleh mengalir ke satu arah; tetapi seperti yang ditunjukkan dalam Efesus 5 dan 1 Petrus 3, perkahwinan Kristian, tanpa mengira struktur masyarakat di mana ia berada, hendaklah menyaksikan pelayanan yang rendah hati yang mengalir ke dua arah. Perhatikan juga bahawa Petrus tidak memberikan fakta bahawa suami, menurut rancangan Allah, mempunyai kuasa sehalu ke atas isterinya sebagai sebab untuk ketundukan isteri. Seandainya Petrus mempercayai hal itu, inilah konteks yang sempurna untuk menyebutnya. Tetapi dia tidak berbuat demikian, dan sebenarnya tiada satu tempat pun dalam Alkitab di mana suami diarahkan untuk menjalankan kuasa sehalu ke atas isteri mereka.
66. Kejadian 16:9
67. Sebagai catatan sampingan: Sebagaimana peraturan rumah tangga Aristoteles dan bentuk pemerintahan beraja pada masa itu, demokrasi hari ini mungkin merupakan sistem pemerintahan terbaik yang telah ditemui oleh masyarakat setakat ini.
68. 1 Petrus 2:15

69. 1 Petrus 3:1-2
70. Titus 2:5
71. Titus 2:10
72. 1 Timotius 6:1
73. 1 Timotius 5:7, 14
74. Sumber: www.bit.ly/3EL7OgM
75. Terima kasih kepada Kevin Giles dalam Bab 8 *What the Bible Actually Teaches on Women* untuk bahagian ini.
76. Kejadian 9:20-27
77. Imamat 25:39-41; 25:44-46
78. Terima kasih kepada Kevin Giles dalam Bab 8 *What the Bible Actually Teaches on Women* untuk bahagian ini.
79. Paus Yohanes Paulus II, *Mulieris Dignitatem*, hlm. 24. Dipetik dalam Barr, hlm. 110.
80. Sumber: www.bit.ly/2ZXK1LY
81. "Hubungan antara anak-anak dan ibu bapa berbeza dalam perkara-perkara penting daripada budaya kita hari ini. Dalam dunia moden, diandaikan bahawa anak-anak, pada suatu masa setelah mereka dewasa, akan menjadi bebas daripada ibu bapa mereka dan tidak lagi berada di bawah kuasa mereka. Dalam dunia purba, hal ini tidak berlaku; di sana anak-anak yang sudah dewasa diharapkan kekal di bawah kuasa ibu bapa mereka sehingga jauh ke usia dewasa." (Howard Marshall, *Discovering Biblical Equality*, hlm. 188.)
82. Jane Hooker mengemukakan satu lagi hujah yang akan saya tambahkan pada senarai Storms: "Terdapat perbezaan yang besar antara amalan perhambaan dalam Alkitab dan amalan perhambaan di Amerika yang lebih baru." (Sumber: www.bit.ly/3GNFnk9). Dengan ini dia nampaknya mahu mengatakan bahawa gerakan sosial untuk menamatkan perhambaan dalam beberapa abad yang lalu dapat difahami, tetapi perhambaan pada abad pertama tidaklah seteruk itu. Namun pada abad pertama juga, hamba diperlakukan dengan kejam. Tambahan pula, dia terlepas pokok persoalannya: Dalam kedua-dua kes, perhambaan bermaksud pemilikan seorang manusia untuk tujuan ekonomi. Pemansuhan perhambaan bukan semata-mata tentang layanan buruk terhadap hamba, tetapi juga tentang bentuk-bentuknya yang lebih ringan.
83. Cain Felder (ed.), *Stony the Road we Trod*, hlm. 226. Dipetik oleh Barr, Bab 6.
84. Jean-Jacques Rousseau, *Emil oder Über die Erziehung* (1762). Dipetik dalam Barr, Bab 6
85. John Stackhouse dalam *Finally Feminist* (hlm. 56) menyatakannya dengan lebih tajam: "Ketika masyarakat bersifat patriarki, seperti dalam konteks Perjanjian Baru dan seperti di seluruh dunia kecuali dalam masyarakat moden zaman kita, gereja mengelakkan skandal dengan menyesuaikan diri dengannya. Tetapi kini, apabila masyarakat moden sekurang-kurangnya secara rasmi bersifat egalitarian, skandalnya ialah gereja tidak bergerak seiring dengan masyarakat dan tidak bersukacita atas kebebasan yang tiada tolok bandingnya untuk membiarkan wanita dan lelaki melayani menurut karunia dan panggilan mereka tanpa sempadan jantina yang sewenang-wenangnya. Skandal ini menghalang penginjilan kepada orang lain dan juga ... pengikatan dan pertumbuhan mereka yang sudah bertaubat. ... Penerusan patriarki oleh gereja-gereja dalam masyarakat ini menjadi satu halangan keagamaan bagi [ramai orang]."